

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนบ้านหนองบัวคู อำเภอนาดูน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยนั้น ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. หลักการและแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
 - 1.1 ความสำคัญและความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 1.2 ความเป็นมา แนวคิด และหลักการในการจัดแหล่งเรียนรู้
 - 1.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
 - 1.4 รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้
2. แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
3. โรงเรียนกับการใช้แหล่งเรียนรู้
 - 3.1 นโยบายกับการใช้แหล่งเรียนรู้
 - 3.2 การบริหารงานวิชาการกับการใช้แหล่งเรียนรู้
 - 3.3 การจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
4. การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 4.1 ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 - 4.2 แนวคิดเรื่องการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. กลยุทธ์ในการพัฒนา
 - 5.1 วิธีการในการพัฒนา
 - 5.2 การประชุมปฏิบัติการ
 - 5.3 การระดมทรัพยากรทางการศึกษา
6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 - 6.1 ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการ
 - 6.2 จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติการ
 - 6.3 ลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการ

- 6.4 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการ
- 7. บริบทของโรงเรียนบ้านหนองบัวดู
 - 7.1 ข้อมูลและสภาพทั่วไป
 - 7.2 ข้อมูลด้านการบริหาร
 - 7.3.ประวัติโรงเรียนบ้านหนองบัวดูโดยย่อ
 - 7.4 วิสัยทัศน์โรงเรียนบ้านหนองบัวดู
 - 7.5 พันธกิจ
 - 7.6 ปรัชญาโรงเรียน
 - 7.7.วัตถุประสงค์
 - 7.8 ปัญหาและความต้องการในการพัฒนา
- 8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หลักการและแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

1.1 ความสำคัญและความหมายของแหล่งเรียนรู้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า แหล่งเรียนรู้คือ ดิน ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์ความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 910) ซึ่งแหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคลสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตและแหล่งเรียนรู้อาจจะอยู่ในห้องเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้ (เอกรินทร์ สิมหาศาล, 2546 : 5)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 3) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่าเป็น“แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะสร้าง ขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการประเมินผลในชั้นเรียนหรือห้องเรียนนั้น ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้อยู่มากมายทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน โดย

มีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2544 : 6) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ ความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สุวิทย์ มูลคำ (2545 : 17) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่า หมายถึง

1. สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว ป่า ห้วย หนอง บึง เป็นต้น
2. สถานที่หรือสถาบันที่รัฐหรือประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น อุทยานการศึกษาในวัด และชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกี่ยวกับสัตว์ พืช ดิน หิน แร่ เป็นต้น
3. สื่อเทคโนโลยีที่มีอยู่ใน โรงเรียนและชุมชน เช่น วิทยุทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูปภาพยนตร์ หุ่น หรือโมเดลจำลอง ของจริง เป็นต้น
4. สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน โรงเรียนและชุมชน เช่น หนังสือ สารานุกรม วารสาร ตำรายาพื้นบ้าน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพถ่าย เป็นต้น
5. บุคคลที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำทางศาสนา เกษตรกร ศิลปิน หมอพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

ภามิต สุโพธิ์ (2547 : 10) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่สามารถนำมาจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ทั้งที่พบในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ดิน ไม้ นก ผีเสื้อ ป่า ไร่ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง ฯลฯ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ห้องสมุดศูนย์วิทยบริการ สวนหนังสือ ป้ายนิเทศ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ เป็นต้น

เจนจัด ภักดีไทย (2548 : 12) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า คือ แหล่งข้อมูลข่าวสารวิชาการที่ให้ความรู้ ความคิดและทักษะการดำรงชีวิตในสังคม ทั้งแหล่งเรียนรู้

ในโรงเรียนและในชุมชน แหล่งการเรียนรู้ที่สามารถจัดให้เป็นหน่วยพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด และส่งเสริมให้บุคคลเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์

ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2547 : 8) ได้สรุปความหมายของแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนว่า หมายถึง บุคลากร บริเวณ สถานที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญที่โรงเรียนหรือหน่วยงานจัดให้เกิดการเรียนรู้

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2546 : 14) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในห้องเรียน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เมื่อได้ปฏิสัมพันธ์ด้วยทางประสาทสัมผัสแล้วจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเท่าทัน ความเป็นไปต่าง ๆ และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวช่วยให้ทันโลกทันเหตุการณ์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

จากการศึกษาความหมายของแหล่งเรียนรู้ ดังกล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าแหล่งเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนและในชุมชนที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา เช่น ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ อาคารสถานที่ สนามกีฬา สวนเกษตร สวนหย่อม สวนสมุนไพร สวนป่า สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล องค์กร องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน

1.2 ความเป็นมา แนวคิด และหลักในการจัดแหล่งเรียนรู้

ปัจจุบันประเทศต่างๆ ได้ให้ความสนใจในการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อสนองการศึกษาตลอดชีวิตตามความแตกต่างของบุคคลในระดับต่าง ๆ เป็นจำนวนไม่น้อยและนับวันจะเพิ่มพูนมากขึ้น เพราะได้ตระหนักดีว่าเป็นวิธีการให้การศึกษาตลอดชีวิตที่ถูกต้อง ถือได้ว่าเป็นการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล เนื่องจากการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นก่อให้เกิดการพัฒนาปัญญา นำมาซึ่งเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศทุก ๆ ด้านในประเทศอังกฤษเมื่อดำเนินการเรื่อง “ปฏิรูปการศึกษา” นั้น พบว่า “การสร้างลักษณะนิสัยแห่งการเรียนรู้” สำคัญที่สุด การเรียนรู้จึงเป็น “วาระสำคัญแห่งชาติ” ที่รัฐบาลต้องดำเนินการให้ประชาชนได้เข้าใจและซาบซึ้งกับมรดกวัฒนธรรมของชาติ ทรัพยากรหลักทางที่รัฐบาลอังกฤษกำหนดบทบาทให้เป็น “ชุมพลแห่งการเรียนรู้” เป็น “แหล่งเรียนรู้” ที่สำคัญนั้นมีอยู่หลายประเภท (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544 : 7-8)

ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) เป็นบุคคลแรกในกลุ่มประสบการณ์ก้าวหน้า ซึ่งมีความเชื่อว่าประสบการณ์จะนำผู้เรียนไปสู่การเรียนรู้และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการลงมือกระทำหรือสัมผัสด้วยตนเอง โรงเรียนจึงควรจัดบรรยากาศและการสร้างสถานการณ์ที่

ผู้เรียน ได้ลงมือกระทำและหาประสบการณ์ด้วยตนเอง สถานการณ์ที่สร้างขึ้นมาจะต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันเพื่อให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

ต่อมาในปี ค.ศ.1896 มีแนวความคิดเรื่องการจัดห้องเรียนแบบยึดถือประสบการณ์จากการกระทำ โดยมีนักการศึกษาชาวอเมริกันชื่อ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้ตั้งโรงเรียนทดลองขึ้นที่เมืองชิคาโก (Chicago) มลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) การเรียนการสอนในโรงเรียนนี้แตกต่างจากโรงเรียนอื่น ๆ คือผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนมากขึ้น มีโอกาสเลือกประสบการณ์ในการเรียนให้เหมาะสมกับสภาพของตน ผู้สอนไม่จำเป็นต้องให้ผู้เรียนที่เรียนเก่งและเรียนอ่อนทำทุกอย่างเหมือนกัน ในระยะหลัง เอ.เอส.เนล (A.S.Neil) ได้สร้างโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (Summerhill School) ขึ้น เป็นโรงเรียนกินนอน โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนที่สำเร็จออกไปมีความสุขในชีวิต ผู้เรียนจะได้เรียนตามความต้องการและความสนใจมีอิสระในการประกอบกิจกรรมไม่กำหนดตารางและไม่แบ่งชั้นเรียน ต่อมาการเรียนการสอนได้เปลี่ยนแปลงไปโดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามลำพังเป็นการศึกษาแบบรายบุคคล บทบาทของผู้สอนเปลี่ยนจากผู้ควบคุมมาเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้เลือกปฏิบัติสิ่งที่ตนสนใจ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่มและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (ทิศนา แคมมณี, 2543 : 13)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 55-59) บัญญัติไว้ว่าวิธีการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแหล่งเรียนรู้ที่จัดได้หลายลักษณะ คือ

1. จัดตามความพร้อมและศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ เพื่อการนำเสนอข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
2. จัดตามสาระความรู้สอดคล้องกับหลักสูตรชาติ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้พบและมีส่วนร่วมในประสบการณ์ ได้ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน ได้สัมผัสกับความเป็นจริงสร้างองค์ความรู้เองจากประสบการณ์ของตนเองทั้งจากการสำรวจ ตรวจสอบ ทดสอบความรู้ที่ได้รับและหาข้อสรุป
3. จัดตามความต้องการของผู้เรียน เพื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ตลอดจนพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น
4. จัด โครงการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่มีหลายรูปแบบหลายวิธีทั้งที่เป็นแบบสัมผัส การสาธิต การทดลอง การเล่นเกม การเล่านิทาน การละเล่นพื้นบ้าน การฝึกปฏิบัติจากผู้รู้ การสร้างสรรค์จินตนาการของผู้เรียน จากวิธีการเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ค้นพบด้วยตนเอง สร้าง

ความรู้ด้วยตนเอง อันนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตและได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การเป็น “องค์กร” ทำหน้าที่เป็น “แหล่งเรียนรู้” ให้สมบูรณ์ไว้ 7 ประการ กล่าวคือ

4.1 วัตถุประสงค์ : โดยกำหนดให้นำ “การศึกษา” มาเป็นเครื่องมือสร้างฐานความรู้ โดยกำหนดไว้ในพันธกิจของแหล่งเรียนรู้นั้น ๆ ให้ชัดเจน

4.2 มาตรฐาน : การบริหารการศึกษาต้องจัดทำให้เป็นมาตรฐานสากล รวมทั้งการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จให้เป็นเอกสารสำหรับหน่วยงานอื่นใช้ประโยชน์

4.3 เพื่อนร่วมงานหรือหุ้นส่วน : การทำงานต้องทำงานกับบุคคลหลายฝ่าย จึงจะสามารถให้บริการในฐานะ “แหล่งเรียนรู้” ได้อย่างเต็มที่

4.4 ทรัพยากรและขีดความสามารถ : บุคลากรของแหล่งเรียนรู้ต้องร่วมมือใกล้ชิดกับนักวิชาการอาชีพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้

4.5 การฝึกอบรม : การฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องและบุคลากรของแหล่งเรียนรู้ต้องได้รับการอบรมและทำงานร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มพูนพัฒนาศักยภาพของตน

4.6 ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ระดับชาติ โดยใช้ประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ : ประชาชนทุกคนจากทุกแห่งของประเทศต้องมีโอกาสได้เข้าถึงข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ได้ แหล่งเรียนรู้ทุกพื้นที่ต้องสามารถประสานเชื่อมโยงกัน ในอันที่จะสร้างและขยายเพื่อเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระดับชาติ ตลอดจนระดับนานาชาติ

4.7 การวิจัย : การวิจัยเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่จะเป็นพื้นฐานข้อมูลให้แหล่งเรียนรู้ได้ปรับสภาวะการทำงาน การเตรียมความพร้อมของบุคลากรและอุปกรณ์เพื่อให้บริการให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียนรู้ซึ่งหลากหลาย

ลีปพนนท์ เกตุทัต (2545 : 7) กล่าวว่าการศึกษาไทยในอนาคตต้องจัดแหล่งเรียนรู้ในลักษณะเครือข่าย โดยให้ทุกคนในชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยว่า การศึกษาเพื่ออนาคตต้องไม่เป็นระบบที่มีศูนย์กลางความรู้และการบริหารจัดการ แต่จะเป็นระบบที่คนทุกกลุ่มทุกแห่งมีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้ และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ มีกระจายอยู่ทั่วทุกถิ่นของประเทศไทย โดยไม่มีศูนย์กลางอยู่ที่ใดที่หนึ่งเพียงแห่งเดียว เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษาโดยมีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต และทุกส่วนในสังคมมีส่วนในการเกื้อหนุนการศึกษาด้วย จัดให้แหล่งเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง การนำเอาวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการ

เรียนรู้มารวมไว้ในที่ใดที่หนึ่งในชุมชนเพื่อกระตุ้น ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความเปลี่ยนแปลงเจตคติพฤติกรรมไปตามความต้องการทางการศึกษาของแต่ละบุคคลจนตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้อาจประกอบด้วยสื่อต่าง ๆ โสตทัศนูปกรณ์ที่จัดไว้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละบุคคล โดยทั่วไปจะจัดเป็นมุมต่าง ๆ เช่น มุมหนังสือพิมพ์ มุมการเมือง มุมสุขภาพ มุมเกมส์ต่าง ๆ และวิดีโอ มุมการศึกษาต่อเนื่อง เป็นต้น

บุญเกื้อ ควรวาเวช (2546 : 18-19) กล่าวว่าสำหรับประเทศไทย ชัยขงค์ พรหมวงศ์ ได้เริ่มทดลองจัดศูนย์การเรียนรู้เป็นครั้งแรกที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2516 และได้นำมาทดลองกับนักเรียน โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยจัดห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้เป็นการจัดแบบการจัดศูนย์วิชาการไว้ในห้องเรียน มีอุปกรณ์ และกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ให้นักเรียนที่สนใจก็จะมารวมในศูนย์การเรียนรู้ ปฏิบัติกิจกรรม และใช้อุปกรณ์ตามที่กำหนดไว้ มีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยเหลือ ปรากฏว่าผลการทดลองเป็นที่น่าพอใจ เพราะเป็นการส่งเสริมความสนใจความถนัดของนักเรียนและช่วยไม่ให้นักเรียนเบื่อหน่ายต่อการเรียน ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจการทำงานร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ในการจัดแหล่งเรียนรู้โดยทั่วไป

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2545 : 18) ได้กล่าวว่า หลักการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อให้การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนมีความเข้มข้นคงทน ประการที่สำคัญคือต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและมีความหลากหลาย โดยคำนึงถึงความสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า ผู้เรียนรู้จะบรรลุเป้าหมายได้ดีถ้าลงมือปฏิบัติจริง และมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ และวิธีการหลากหลายจำเป็นต้องอาศัยแหล่งเรียนรู้ ประกอบกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสาระที่ต้องการและได้เรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นสำคัญ ข้อควรคำนึงในการจัดแหล่งเรียนรู้ใน โรงเรียนมีดังนี้

1. บรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริง หรือเสมือนภาพจริง
2. จัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้เพียงพอ
3. ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองมากที่สุด
4. จัดบริเวณ โรงเรียนให้เกิดแหล่งเรียนรู้และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้
5. จัดศูนย์วิชาการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
6. จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
7. มีความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนและชุมชน ในการดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ใน โรงเรียนและนอกโรงเรียนแหล่งเรียนรู้มีวิธีจัด ได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความ

พร้อมของประชาชน และสภาพของชุมชนนั้นๆ โดยมีองค์กรท้องถิ่นหรือประชาชนในหมู่บ้าน เป็นหลักในการจัดตั้ง

นาคยา ปิลันธนาพันธ์ และคณะ (2547 : 51-52) เสนอแนะว่าในการจัดแหล่งเรียนรู้ ควรให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้เรียนเอง ตามทฤษฎีการเรียนรู้จากชุมชนที่มีแนวคิดที่ว่า

1. การเรียนรู้โดยพื้นฐานเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม โดยทั่วไปเราจัดระบบการเรียนรู้ตามสภาพสังคมที่เราอยู่ ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียนที่อยู่ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่
2. ความรู้ต้องบูรณาการกับชีวิตในชุมชนความรู้ที่แท้จริงต้องมีการบูรณาการทั้ง การปฏิบัติ ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมและรอบรู้ในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย
3. กระบวนการเรียนรู้และการเป็นสมาชิกชุมชน เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ ชุมชนกำหนดสิ่งที่จะให้เราเรียนรู้ และสิ่งที่เราเรียนรู้ก็กลับคืนสู่ชุมชนด้วย
4. ความรู้และการปฏิบัติแยกจากกันไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ที่เราจะรู้อะไร โดยไม่เคยลงมือทำ ในขณะที่เราทำอะไร ได้เพราะเราได้เรียนรู้แล้ว
5. การมีส่วนร่วมในชุมชนเป็นการเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ การได้ร่วมลงมือปฏิบัติจริงในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน มีผลทั้งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเองและทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้

จากการศึกษาความเป็นมาแนวความคิดและหลักในการจัดแหล่งเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดแหล่งเรียนรู้ให้เป็นแหล่งข้อมูล กิจกรรม และกระบวนการจนผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และการศึกษาต่อเนื่อง ควรให้โอกาสแก่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับความรู้ และทุกอาชีพมีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้ หากความรู้เพิ่มเติม ตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถ โดยจัดให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียน มีประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติกิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงถึงกัน จึงจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการการเรียนรู้และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอย่างมีความสุข แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านจะเป็นศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตของท้องถิ่นที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน และการที่โรงเรียนจะใช้แหล่งเรียนรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าได้ดั่งนั้น บุคลากรของโรงเรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้เพียงพอทั้งในด้านรายละเอียดของแหล่งเรียนรู้ วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ และการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิผลอีกด้วย

1.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ที่เป็นตัวป้อนข่าวสาร ข้อมูลสู่ประชาชนนั้นมีมากมายหลายประเภทเพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ให้ถูกต้อง ตรงกับจุดประสงค์ของการเรียนรู้จึงได้มีผู้แยกประเภทแหล่งเรียนรู้ไว้

ชนิดา วิสะมิตนันท์ (2546 : 5) กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นแบ่งออกเป็น

4 ประเภท คือ

1. แหล่งทรัพยากรจากบุคคลในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน บุคคลเหล่านี้จะช่วยให้ความรู้แก่นักเรียนได้ตามความสามารถของเขา นักเรียนจะได้พูดสนทนา ปราศรัย หรือฟังคำบรรยาย อภิปรายจากบุคคลในชุมชน

2. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนประกอบด้วย พืช สัตว์นานาชนิดนอกจากนี้ยังมีแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความสดชื่นและเพลิดเพลินนักเรียนจะได้ศึกษาธรรมชาติของพืชและสัตว์ ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ นักเรียนจะเกิดความรู้ ความเข้าใจ และจดจำไปได้ยาวนานเพราะนักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง และจะช่วยให้นักเรียนได้รู้จักสวนทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย

3. แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ชุมชนแต่ละแห่งมีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมเป็นของตนเอง นักเรียนจะต้องหาทางศึกษาและทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้ให้ถ่องแท้พยายามหาทางส่งเสริม และแก้ไขปรับปรุงให้วัฒนธรรมเหล่านั้นคงอยู่ต่อไป

4. แหล่งทรัพยากรทางสังคม ความเป็นอยู่ของแต่ละชุมชนแตกต่างกัน นักเรียนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ดังนั้นนักเรียนจะต้องศึกษาและเรียนรู้ความเป็นอยู่ของสังคมให้ถ่องแท้เพื่อจะได้ปรับปรุงตัวเองให้อยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข นักเรียนต้องศึกษากระบวนการทางสังคมให้รู้ว่าสังคมนั้นมีระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างไรแล้วศึกษาปัญหาของสังคม หาวิธีแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรู้แจ้งเห็นจริงในความต้องการของสังคมที่นักเรียนอาศัยอยู่

เจนจัด ภักดีไทย (2548 : 13) กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่อาจนำมาใช้ในการเรียนการสอนมีดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ได้แก่ โรงฝึกงาน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ต้นไม้ ใบหญ้าแมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว ครุ นักเรียน คนงาน ภารโรง เป็นต้น

2. บุคคลซึ่งโรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ชาวนา ชาวประมง ช่างไม้ พ่อค้า ข้าราชการ ตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ภิกษุสงฆ์ บรูชไปรษณีย์

3. แหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนและนอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปู่ชนียสถาน วัตถุโบราณ สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา และพิพิธภัณฑ์

4. กิจกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ได้แก่ ผลงานทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม วรรณคดีประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

วาสนา ชาวหา (2545 : 43-44) ได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาตามลักษณะของแหล่งวิชาการที่มีในชุมชนดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง

2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ อาจจะเป็นสถานที่ที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล ฯลฯ หรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โรงเรียน โรงงาน สวนสัตว์ ซึ่งสามารถหาความรู้ได้จากสถานที่เหล่านี้

3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน แล้วสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ดีขึ้น มีความหมายในงานการศึกษา นอกโรงเรียนอาจประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านที่ประชาชนคิดขึ้นในหมู่บ้านนั้น ๆ เช่น การทำครกกระเดื่อง ตำข้าว เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธีหรือประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น

สุทิน เนียมพลับ (2543 : 60-61) ได้จำแนกแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญพิเศษ ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะอาชีพที่ถนัด เช่น ช่างแกะสลัก ช่างเครื่องยนต์ ช่างปั้น ฯลฯ และผู้ประกอบการที่มีความสามารถพิเศษ ข้าราชการต่าง ๆ

2. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรทางภูมิศาสตร์ ภูเขา พืช สัตว์ป่า ทรัพยากรหิน ดิน แร่ ที่มีค่าของมนุษย์ในท้องถิ่น ฯลฯ ทรัพยากรแหล่งน้ำ แม่น้ำ น้ำตก ฯลฯ

3. แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีไทยท้องถิ่น ชีวิตชาวภูไท ชาวกระเหรี่ยง ชาวเขา ชาวประมง ฯลฯ

4. แหล่งทรัพยากรทางสังคม ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ สถาปัตยกรรม เทสบาล สถานที่สำคัญทางราชการต่าง ๆ

น้อมถุติ จงพยุหะ (2544 : 5) กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นศูนย์ทรัพยากรในชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนในท้องถิ่น โดยแบ่งเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. แหล่งทรัพยากรบุคคล แบ่งได้เป็น 2 อย่างคือ

1.1 วิทยากรท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องถิ่น เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวประมง สาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้สามารถให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เขาชำนาญได้เป็นอย่างดี

1.2 วิทยากรต่างถิ่น ได้แก่ ผู้มาเยี่ยมเยือนเป็นครั้งคราว เช่น สศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญ และข้าราชการอื่น ๆ จากส่วนกลาง เป็นต้น

2. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ดิน หิน แร่ พืช สัตว์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ใช้ในการศึกษาเพื่อนำมาปรับใช้ในการเลือกอาชีพให้เหมาะสมกับท้องถิ่นที่บุคคลอาศัยอยู่ได้

3. ทรัพยากรสังคม หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อความรู้ความเข้าใจ ความสุข และความเพลิดเพลินใจ ได้แก่

3.1 ห้องสมุดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ซึ่งนอกจากจะให้ความรู้ด้านข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์แล้วยังให้ความรู้ด้านอาชีพ และสามารถฝึกทักษะในการให้การศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย

3.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งรวมเหตุการณ์สิ่งต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม หัตถศึกษา ธรรมชาติศึกษา เป็นต้น

3.3 วัดหรือสถานประกอบพิธีทางศาสนา

3.4 สมาคมหรือชุมนุมต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่จัดขึ้นตามวาระในการรวมผู้ที่มีความสนใจเรื่องหรือกิจกรรมเดียวกันมารวมกัน และเชิญวิทยากรมาใช้ความรู้ในชุมชนนั้น เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว ฯลฯ เป็นต้น

3.5 ห้องฟ้าจำลองเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าของชุมชนเพราะเป็นการให้ประสบการณ์ที่จำลองมาจากประสบการณ์จริง

สุภาพร จันกลัด (2546 : 13-14) จำแนกแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. ทรัพยากรบุคคล ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถ ความถนัดพิเศษในวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการอาชีพ ศาสนา วัฒนธรรม การปกครอง การสาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 วิทยาการท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ที่มีถิ่นฐานบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นนั้น ได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้า ชวนา ชาวสวน ชาวไร่ พระสงฆ์ เป็นต้น

1.2 วิทยาการผู้มาเยี่ยม ได้แก่ บุคคลท้องถิ่นที่มาเยี่ยมหรือเป็นแขกของชุมชน เป็นครั้งคราว ครูควรพิจารณาเชิญบุคคลเหล่านี้มาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน เช่น ศึกษานิเทศก์พัฒนากร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ฯลฯ

2. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งครูสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน โดยทำให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ถูกต้อง และมีความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น เช่น แม่น้ำ ลำคลอง อ่าวทะเล ป่า ไม้ ภูเขา ดินหิน แร่ น้ำตก พืช และสัตว์ เป็นต้น

3. ทรัพยากรสังคม หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นใช้ทุกประเภทเพื่อความรู้ ความเข้าใจ ความสุข และความเพลิดเพลิน มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนและการอบรม ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัด โบสถ์ สุเหร่า สมาคมต่าง ๆ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านสถานประกอบการต่าง ๆ

ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2544 : 32-43) ได้กล่าวถึง แหล่งความรู้ในชุมชนไว้ 4 ประเภท คือ

1. แหล่งความรู้ทางบุคคล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ชำนาญพิเศษที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะ เช่น ช่างแกะสลัก ช่างเครื่องยนต์ ช่างปั้น ฯลฯ รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียน ตำรวจ ข้าราชการหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

2. แหล่งความรู้ทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ภูเขา พืช สัตว์ป่า ไม้ ลักษณะของหิน ดิน น้ำ แร่ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่น เป็นต้น

3. แหล่งความรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ประเพณีของท้องถิ่น เช่น บุญบั้งไฟ การทำขวัญ แต่งงาน งานบวช เป็นต้น

4. แหล่งความรู้ทางสังคม ได้แก่ การดำเนินชีวิตของชุมชน อาชีพต่าง ๆ เช่น พ่อค้า ชาวไร่ ชวนา ชาวสวน ช่างตัดผม ช่างเย็บผ้า ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า การศึกษานอกสถานที่ในแหล่งต่าง ๆ เช่น โรงงานต่าง ๆ สถานที่ราชการ

อรสา ปราชญ์นคร (2545 : 70) กล่าวว่า แหล่งวิทยาการท้องถิ่น จำแนกออก 3 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรบุคคลในแต่ละท้องถิ่นประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และความถนัดพิเศษในวิชาการต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นวิทยากรที่ประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ

ได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้า ช่างนา ช่างสวน ชาวไร่ และพระสงฆ์ เป็นต้น นอกจากนี้อาจจะเป็น
 วิทยาการที่สามารถให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นครั้งคราว เช่น ศึกษานิเทศก์ พัฒนาการ เจ้าหน้าที่
 ฝ่ายปกครอง

2. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและครุณามานำมาใช้ให้เกิด
 ประโยชน์ในการเรียนการสอน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง อ่าว ทะเล ป่า ไม้ ภูเขา ดิน หิน แร่ น้ำตกพืช
 และสัตว์ในท้องถิ่น ฯลฯ

3. ทรัพยากรสังคม หมายถึง สิ่งที่สังคมสร้างขึ้นอย่างมีจุดประสงค์เพื่อความรู้
 ความเข้าใจ ความเพลิดเพลิน และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เช่น ห้องสมุดประชาชน
 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัด โบสถ์และสุเหร่า สมาคมต่าง ๆ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และ
 สถานประกอบการต่าง ๆ

นฤมล ต้นธสุเรศรัจ (2547 : 10-12) จำแนกประเภทวิทยาการในชุมชนหรือท้องถิ่น
 โดยยึดลักษณะของการจัดตั้งเป็นเกณฑ์ สามารถจำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทบุคคล หมายถึง บ่อเกิดหรือศูนย์รวมของวิชาความรู้ที่เป็นบุคคลที่มีอยู่
 ในชุมชนหรือท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการเรียนรู้ในชุมชน
 ได้เช่น ครู อาจารย์ พระสงฆ์ หรือนักบวชศาสนาต่าง ๆ ช่างฝีมือ ช่างทอง ช่างไม้ ศิลปิน
 นักกฎหมายนักหนังสือพิมพ์ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้มีอาวุโสที่มีประสบการณ์มาก เป็น ต้น

2. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่เป็นประโยชน์
 ต่อมนุษย์ในด้านการศึกษาค้นคว้าความรู้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. ประเภทสื่อ หมายถึง ตัวกลางหรือสิ่งที่เป็นวัสดุ-อุปกรณ์ที่ผู้แสวงหาความรู้
 สามารถศึกษาค้นคว้าหรือรับถ่ายทอดความรู้ได้จำแนกเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

4. ประเภทวัตถุและอาคารสถานที่ หมายถึง วัตถุและอาคารสถานที่ซึ่งช่วยให้
 ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ ทำให้เกิดประสบการณ์ตรงศึกษาลึกลงที่ต้องการให้
 ยั่งยืน

อุทัย บุญประเสริฐ (2547 : 56-57) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรหรือแหล่งเรียนรู้
 ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นตามธรรมชาติ เช่น แสงแดด น้ำ
 อากาศ แผ่นดิน ที่ดิน สัตว์ พืช ป่า ภูเขา แร่ธาตุต่าง ๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในท้องถิ่น
 นั้น

2. ทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ประชาชนหรือบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะ และบุคคลจากท้องถิ่นอื่นที่มาเยี่ยมชมหรือผู้ที่รับเชิญมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ในบางโอกาส เช่น พระ เจ้าหน้าทีทางการเกษตร เจ้าหน้าทีอนามัย ผู้ทรงคุณวุฒิ พ่อค้า เจ้าของ โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

3. ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นสถาบันในท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรต่าง ๆ เช่น วัดตลาด ห้องสมุดประชาชน สถานีอนามัย ศาลาประชาคม เทศบาล กลุ่มการเมือง เป็นต้น

4. ทรัพยากรทางเทคนิค หมายถึง สิ่งที่แสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและ นวัตกรรมด้านต่างๆ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ ช่วยให้เด็กเกิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์

5. ทรัพยากรในรูปกิจกรรมของท้องถิ่น อาจเป็นกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม และประเพณี การปฏิบัติงานของสถานที่ราชการหรือหน่วยงาน กิจกรรมและความเคลื่อนไหว เพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนอาจนำนักเรียนไปศึกษาหรือ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ เช่น การรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาด การส่งเสริมสนับสนุน การออกเสียงเลือกตั้งและกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่น การปรับปรุงแหล่งพักผ่อน หย่อนใจของชุมชน เป็นต้น

6. ทรัพยากรด้านการเงิน หมายถึง ทรัพยากรในรูปการเงินทั้งทางตรงและทางอ้อม จากผู้มีฐานะดี จากผู้ที่ยินดีจะบริจาค จากผู้ที่ต้องการจะสละทรัพย์สินโดยตรง

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2547 : 4) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสามารถจัดให้มี รูปแบบต่าง ๆ ออกไปได้ตามชนิดของการจัด ซึ่งอาจจะแยกได้ดังนี้

1. แหล่งเสนอข้อมูลข่าวสาร คือ เป็นที่รวบรวมข่าวสารที่เป็นประโยชน์และ เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในชุมชน ซึ่งอาจประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ ต่าง ๆ แผ่นปลิว แผ่นพับ และเอกสารทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

2. แหล่งที่เป็นสถานที่ต่าง ๆ ที่ให้คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น โบสถ์ วัด และศิลปะที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ไว้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดความหวงแหนใน คุณค่าทางวัฒนธรรม อันเป็นมรดกของคนไทย

3. แหล่งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถความ เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สำคัญมาก เพราะมีความชำนาญ และความเชี่ยวชาญ มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพเป็นบุคคลที่ซึ่งสามารถหาได้ในท้องถิ่น ควรนำมาให้ความรู้แก่บุคคลอื่น

4. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนหัตถกรรมพื้นเมือง จะเห็นได้ว่ามีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปและแตกต่างกันออกไปแต่ละหมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้ชนิดนี้ช่วยให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นของตนเอง ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นให้มีประโยชน์สืบไป

5. แหล่งส่งเสริมกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมทางอนามัย อาชีพ นิทรรศการการอภิปราย การให้ความรู้บางเรื่องเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการเพิ่มเติมความรู้เดิมให้กว้างขวางยิ่งขึ้นจากการศึกษาประเภทของแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2548 : 9) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ตามลักษณะที่ตั้งว่า แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ศูนย์วิทยบริการ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ศูนย์วิชาการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ห้องพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรม ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต สวนพฤกษศาสตร์ สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ

2. แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑสถาน หอศิลป์ สวนสัตว์ หน่วยงานในเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 (2544 : 11) ได้จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ทางกายภาพ หมายถึง สถานที่และสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนที่ช่วยให้บรรยากาศเกิดความร่มรื่นสวยงาม ความเป็นธรรมชาติทำให้เกิดความร่าเริง สดชื่น แจ่มใส เมื่อได้พบเห็น เป็น “ครูที่พูดไม่ได้” สำหรับผู้เรียน ประกอบด้วย สวนหย่อม สวนป่า ธรรมชาติ สวนเกษตร สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ ส่วนหนังสือ สระน้ำ แอ่งน้ำ บ่อน้ำ โรงอาหาร โรงฝึกงาน สนาม การตกแต่งภายในอาคารต่าง ๆ ห้องน้ำ - ห้องส้วม บ้านพักครู บ้านพักนักร้องการภารโรง เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ทางวิชาการ หมายถึง สถานที่ภายในโรงเรียนที่เป็นแหล่งความรู้ ข้อมูลทางวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วย ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา การจัดห้องวิชาการต่าง ๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา การงานและอาชีพ ศิลปะ ห้องกิจกรรมพิเศษ ลูกเสือ

เนตรนารี ยูวาทชาด ห้องพลานามัย ห้องแนะแนวการศึกษา ห้องวัดผลการศึกษา ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องพยาบาล

3. แหล่งเรียนรู้ทางการบริการ หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ เพื่ออำนวยความสะดวก ประสานงานและช่วยเหลือเกื้อกูล ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดี ชนิตา วิสะมิตนันท์ (2545 : 5) กล่าวว่าแหล่งการเรียนรู้มี 2 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน มี 4 ลักษณะ คือ

1.1 แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นห้องสมุดกลาง

1.2 แหล่งการเรียนรู้ที่จัดในลักษณะของห้องวิชา/งาน หรือศูนย์การเรียนรู้วิชา งานต่าง ๆ ในโรงเรียน หรือที่เรียกชื่ออย่างอื่น

1.3 แหล่งการเรียนรู้ในห้องเรียน

1.4 แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นอุทยานการศึกษารอบบริเวณ โรงเรียน

2. แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน มี 3 ลักษณะ คือ

2.1 แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ หรือแหล่งการเรียนรู้ตาม

ธรรมชาติ

2.2 แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.3 แหล่งการเรียนรู้ประเภทเน้นบุคคลและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จริยา ลือชัย (2547 : 25) ได้จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่ให้ความรู้ทางการศึกษา ดังนี้

1. แหล่งความรู้ที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ แสงแดด อากาศ น้ำ พืช ภูเขา ป่าไม้ ภูมิอากาศ อุณหภูมิและความชื้น

2. แหล่งความรู้ที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่มีอยู่ในชุมชน

3. แหล่งความรู้ที่เป็นเทคโนโลยี ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น อากาศยาน รถยนต์ และเคมีภัณฑ์

4. แหล่งความรู้ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์ ที่ทำการไปรษณีย์ ตลาด

ประเภทแหล่งเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน หมายถึง สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งอาจจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้

4 ประเภท คือ

- 1.1 ห้องสมุด โรงเรียน
- 1.2 ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ และห้องพิเศษต่าง ๆ
- 1.3 ห้องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต
- 1.4 แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอื่น ๆ เช่น สวนสมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์ สวน

ป่า สวนเกษตร โรงเพาะเห็ด ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถใช้เป็นแหล่งวิทยาการ เพื่อการจัดการศึกษาที่มีอยู่ในชุมชน จำแนกเป็น 4 ประเภท คือ

2.1 แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ใน วิชาการ และวิชาชีพต่าง ๆ ในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ข้าราชการ ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2.2 แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือ มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ทะเล สัตว์ พืช เป็นต้น

2.3 แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมี จุดประสงค์ เช่น วัด ศาสนสถาน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สถานประกอบการ เป็นต้น

2.4 แหล่งเรียนรู้ประเภทวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมสร้างสรรค์ และดำรง อยู่ในสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ความ เชื้อ เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

เจนจัด กักดีไทย (2548 : 17-18) ได้เสนอรายละเอียดแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนว่า ประกอบด้วย 1) ห้องสมุด 2) ศูนย์ปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ 3) ศูนย์ปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ 4) ศูนย์ปฏิบัติการนาฏศิลป์ 5) ศูนย์ปฏิบัติการทางภาษา 6) ห้องหมวดวิชาและงานต่าง ๆ 7) ห้องเรียน 8) ลานกีฬาด้านยาเสพติด 9) แปลงเกษตรและเรือนเพาะชำ 10) สวนสมุนไพร 11) สวนพฤกษศาสตร์ 12) การเลี้ยงปลา 13) การเลี้ยงสัตว์พื้นเมือง 14) การเพาะเห็ด 15) โรงอาหาร 16) ผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก 17) หอภาษา แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่สำคัญและ น่าสนใจ พอเป็นตัวอย่างของแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด โรงเรียน ศูนย์ปฏิบัติการ คอมพิวเตอร์ ศูนย์ปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ แปลงเกษตรและเรือนเพาะชำ ดังนี้ ห้องสมุด โรงเรียน ห้องสมุดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนในสถานศึกษามาก เพราะ เป็นศูนย์รวมของวิชาการทั้งปวง เป็นงานที่ส่งเสริมและให้บริการทางวิชาการทั้งกับครูอาจารย์ และนักเรียน เป็นสถานที่ที่ครูใช้ค้นคว้าด้วยตนเองเตรียมบทเรียนเพื่อการเรียนการสอนและ

เป็นสถานที่ที่นักเรียนสามารถหาความรู้ทั้งจากงานที่ครอบคลุมหมายและความรู้ด้านอื่น ๆ ที่นักเรียนสนใจ รวมทั้งเป็นสถานที่ปลูกฝังนิสัยรักการอ่านหนังสือและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียน มีดังนี้

1. บริการยืม - คืนหนังสือ ได้แก่ การจัดบริการให้ยืมหนังสือ โดยกำหนดระเบียบวิธีการไว้ให้ชัดเจนและเปิดเผยประกาศให้ผู้ใช้บริการได้ทราบอย่างเปิดเผย

2. จัดเปิดห้องสมุดตลอดวัน โดยเฉพาะก่อนเวลาเข้าเรียนและหลังเลิกเรียนอย่างน้อยครึ่งชั่วโมงเพื่อครูและนักเรียนจะได้มีความสะดวกในการใช้บริการ

3. บริการเอกสารสนเทศ คือ จัดบริการตอบคำถามแก่ครูและนักเรียน โดยให้ครูและนักเรียนทราบว่าเรื่องที่ต้องการทราบนั้นจะค้นได้จากสิ่งพิมพ์หรือหนังสือ หรือแหล่งข้อมูลใด

4. จัดบริเวณแนะนำแนวการอ่าน ซึ่งเป็นบริการที่บรรณารักษ์จัดให้กับนักเรียน นักศึกษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม เพื่อส่งเสริมและยกระดับการอ่านของนักเรียนให้สูงขึ้น รวมทั้งช่วยแนะนำหนังสือที่แต่ละคนสนใจ และเสนอแนะหนังสือที่น่าสนใจอื่น ๆ

5. จัดบริการปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุด คือ แนะนำให้นักเรียน นักศึกษา รู้จัก การใช้ห้องสมุด นำชมสาธิตการใช้บัตรรายการ และการใช้หนังสืออ้างอิง

6. จัดทำรายชื่อนี้ชื่อหนังสือประกอบรายวิชาต่าง ๆ รายชื่อนี้ชื่อหนังสือใหม่ ๆ ที่ห้องสมุดได้รับหนังสือที่มีคุณค่า หนังสือที่ได้รับรางวัลส่งให้ครูและนักเรียนทราบ ห้องสมุดยังสามารถจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษา และการค้นคว้าเป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนี้

6.1 การจัดนิทรรศการ ควรจะมีเป็นประจำและผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไป เช่น สัปดาห์หนังสือวิทยาศาสตร์ สัปดาห์หนังสือการ์ตูน เป็นต้น เพื่อให้ห้องสมุดได้มีความสวยงามสะดุดตามีชีวิตชีวา รวมทั้งการจัดนิทรรศการในวันสำคัญ ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันลอยกระทง

6.2 จัดให้มีการประกวด การแต่ง การเขียนภาพจากการอ่านหนังสือ

6.3 จัดให้มีการเล่นเกมและทายปัญหาจากการอ่านหนังสือ

6.4 จัดให้มีการเล่านิทานและวิพากษ์วิจารณ์หนังสือ

6.5 การจัดอภิปราย ตอบปัญหา โดยเชิญนักเรียนหรือวิทยากรมาบรรยาย

6.6 การประกวดเรียงความนิทานคำขวัญต่าง ๆ

7. การจัดการเล่นละคร หุ่นกระบอก หนังสือตะลุงจากหนังสือวรรณคดี

8. บริการของห้องสมุดงานบริการเป็นงานที่ห้องสมุดจัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้ใช้ห้องสมุดได้รับความสะดวก รวดเร็วในการใช้ห้องสมุด สามารถค้นหาข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ ได้โดยง่ายและสามารถใช้ประโยชน์ต่อทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างคุ้มค่า บริการที่ห้องสมุดโรงเรียนจัด ได้แก่

8.1 บริการยืม - คืน ให้บริการยืม - คืนวัสดุพิเศษประเภทต่าง ๆ โดยกำหนดระเบียบวิธีการไว้อย่างชัดเจน เช่น บริการยืมหนังสือทั่วไป วารสารหรือโสตทัศนวัสดุ และไม่อนุญาตให้ยืมสิ่งพิมพ์บางประเภทออกจากห้องสมุด เช่น หนังสืออ้างอิง วารสารเย็บเล่ม ฯลฯ แต่สามารถใช้ภายในห้องสมุดและถ่ายสำเนาได้ นอกจากนี้ควรนำคอมพิวเตอร์มาให้บริการ

8.2 บริการตอบคำถามและช่วยค้นหา เพื่อช่วยเหลือผู้ใช้บริการในการค้นหาข้อมูล หรือแหล่งสารนิเทศต่าง ๆ แนะนำการใช้หนังสืออ้างอิง การเขียนรายงาน รวมทั้งการเขียนบรรณานุกรมและเชิงอรรถ

8.3 บริการแนะนำการอ่าน จัดแนะนำการอ่านให้นักเรียนเป็นกลุ่ม หรือในรายบุคคล เพื่อแนะนำหนังสือที่แต่ละคนสนใจ หรือแนะนำหนังสือ สื่ออื่น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาของนักเรียนเป็นรายบุคคล

8.4 บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อแนะนำผู้ใช้ห้องสมุดให้รู้จักห้องสมุด อันจะช่วยให้ผู้ใช้ห้องสมุดสามารถใช้ประโยชน์จากห้องสมุดได้อย่างเต็มที่ด้วยตัวเอง การแนะนำการใช้ห้องสมุดสามารถจัดทำได้หลายลักษณะ ได้แก่ การจัดปฐมนิเทศแนะนำ แนะนำการใช้ห้องสมุดเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล

8.5 บริการหนังสือจอง ห้องสมุดจัดหนังสือที่มีผู้ต้องการใช้จำนวนมาก หรือหนังสือที่ครูผู้สอนประสานงานกับบรรณารักษ์ให้จัดหนังสือประกอบการเรียนการสอน หรือสำหรับค้นคว้าประกอบวิชาต่าง ๆ จัดเป็นหนังสือจอง โดยกำหนดระยะเวลาให้ยืมในระยะสั้น ๆ เนื่องจากหนังสือมีน้อย แต่มีผู้ต้องการใช้มากและหากคืนเกินกำหนดต้องเสียค่าปรับ

8.6 บริการสืบค้นจากคอมพิวเตอร์ ห้องสมุดได้จัดระบบห้องสมุดอัตโนมัติจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศ สื่อต่าง ๆ ที่จัดให้บริการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ได้สืบค้นข้อมูลหนังสือที่ต้องการจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ ทำให้เข้าถึงสารสนเทศได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และแม่นยำ

8.7 บริการซีดีรอม ห้องสมุดควรจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์และซีดีรอม ซึ่งมีเนื้อหาความรู้ทางวิชาการ เกมส่งเสริมทักษะภาษา บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ฯลฯ ให้

นักเรียนใช้บริการตามความสนใจ เป็นพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน และฝึกทักษะในการใช้เทคโนโลยี

8.8 บริการอินเทอร์เน็ต ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นระบบที่เชื่อมคอมพิวเตอร์จากทั่วทุกมุมโลก ผู้ใช้ห้องสมุดสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ และแหล่งสารนิเทศจากทั่วโลก

8.9 บริการชุมชน เพื่อให้บริการชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ได้ใช้หนังสือเพื่อการศึกษา ค้นคว้า โดยให้บุคคลทั่วไปสมัครเป็นสมาชิกได้ มีการยืมคืนหนังสือตามกำหนด นอกจากนี้ควรจัดห้องสมุดเคลื่อนที่และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไปบริการชุมชนด้วย

9. กิจกรรมห้องสมุดเป็นงานที่ควรจัดทำอย่างสม่ำเสมอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม การอ่าน การศึกษาค้นคว้า พัฒนาความรู้ให้แก่นักเรียน กิจกรรมจะช่วยเพิ่มสีสันให้ห้องสมุดมีชีวิตชีวมากขึ้น ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ บุคลากรในโรงเรียนได้รับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวของกิจกรรมห้องสมุด ซึ่งเป็นสื่อประชาสัมพันธ์งานห้องสมุดได้เป็นอย่างดี กิจกรรมห้องสมุดที่โรงเรียนสามารถจัดได้ มีดังนี้ 1) การเล่าเรื่องจากหนังสือ 2) การแนะนำหนังสือ 3) การตอบปัญหา 4) การจัดนิทรรศการ 5) จัดรายการเสียงตามสาย 6) การเล่านิทาน 7) เชิดหุ่น 8) แสดงละคร 9) วรรณกรรมสารคดี 10) สารคดีความรู้จากหนังสือ 11) สนทนาเรื่องหนังสือ 12) อภิปราย 13) ใต้เวที / ขอเวที 14) ประกวดเรียงความหรือคำขวัญ 15) ประกวดวาดภาพ 16) จัดทำหนังสือ 17) เกมส่งเสริมการอ่าน 18) ฉายวีดิทัศน์ 19) ค่ายรักการอ่าน 20) ยอดนักอ่าน 21) วางทูกงานอ่านทุกคน

10. ห้องสมุดโรงเรียน เป็นแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนที่สำคัญมาก เพราะอยู่ใกล้ศิษย์ครูและนักเรียนมากที่สุด ซึ่งผู้บริหารจะเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากที่สุดใน การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาห้องสมุดให้ได้มาตรฐาน และมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา เพื่อให้ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์ พร้อมสำหรับให้บริการแก่ครูและนักเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารควรมีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดนโยบายที่จะกระตุ้น ส่งเสริมให้ครูและนักเรียนได้ใช้ห้องสมุด เพื่อการเรียนการสอนและการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ครูและนักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่หาความรู้ และเกิดความรู้ให้เป็นที่ไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติต่อไป

10.1 การจัดมุมหนังสือในห้องเรียนช่วยให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างด้วยการอ่านหนังสือ ฝึกความรับผิดชอบ เสียสละ ช่วยกันดูแลรักษาทรัพย์สินของส่วนรวม และเป็นกิจกรรมสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้นักเรียน โดยจัดให้มีหนังสือและเอกสาร

ต่าง ๆ มีชั้นหนังสือ หรือกล่องใส่เอกสาร มีนักเรียนอาสาสมัครสลับเปลี่ยนช่วยกันดูแล รับผิดชอบ มีการจัดตกแต่งให้สวยงามน่าเข้าใช้ มีการจัดเก็บสถิติผู้เข้าใช้ และมีอาจารย์ที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ เป็นต้น

10.2 ศูนย์ปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ในปัจจุบันมีการนำคอมพิวเตอร์นำมาใช้งานกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษาได้นำคอมพิวเตอร์มาใช้ทั้งในด้านการเรียนการสอนและ การบริหารจัดการ เนื่องจากคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน ทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็วและมีความเป็นระเบียบ แนวโน้มของการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในสถานศึกษามีเพิ่มมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดระบบฐานข้อมูล (Computer-Based) ของสถานศึกษา ครอบคลุมทั้งด้านงานการเงินการบัญชี งานบุคลากร งานวัสดุ ครุภัณฑ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก งานสำนักงาน และส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียน ได้แก่ ระเบียบ การจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ประโยชน์ของคอมพิวเตอร์มีอยู่ 2 ประการ คือ ใช้กับงานบริการ การศึกษาในการเก็บและการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการศึกษา เพื่อใช้ในการวางแผน และจัดการศึกษาทุกระดับให้ดีขึ้นและใช้กับการเรียนการสอน จากรูปแบบการใช้ซอ์ล็กและกระดานดำ เป็นการใช้เทคโนโลยีด้านสื่อประสม ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การสอนให้นักเรียนรู้จักคอมพิวเตอร์นั้น ไม่ยาก เพราะนักเรียนทั้งหลายล้วนสนใจ อยากสัมผัสและอยากใช้คอมพิวเตอร์กันทั้งนั้น

10.3 ศูนย์ปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยในองค์ประกอบของระบบการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนการสอน กระบวนการที่ครูเป็นศูนย์กลางในบรรยากาศของความเป็นอิสระ เป็นไปตามความสนใจ ใฝ่รู้ และวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น อันเป็นการเตรียมคนให้มีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดเวลา คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีทักษะในการปฏิบัติงานไปสู่ความสำเร็จ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นคุณภาพของคนในสังคมแห่งปัญญาความรู้ และสังคมแห่งข่าวสารข้อมูลที่กำลังเข้ามาแทนสังคมแบบเก่าตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา ที่ต้องการยกระดับมาตรฐานการเรียน การสอน การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง และส่งเสริมให้ครูและนักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุขเกิดผลอย่างถาวร คุณสมบัติของครูวิทยาศาสตร์ที่จะประสบความสำเร็จ จะต้องเป็นครูที่มีพื้นฐานในวิชาวิทยาศาสตร์ มีความสามารถในการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ “นักเรียนเป็นนักวิทยาศาสตร์” และมีวัสดุและเครื่องมืออย่าง

พอเพียงได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากผู้บริหาร และมีเวลาในการเตรียมในการ
ตอบสนองต่อนักเรียน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปัญหาอุปสรรคในการสอนของตนกับครูคน
อื่น ซึ่งแนวทางการเรียนวิทยาศาสตร์ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง มีดังต่อไปนี้

10.3.1 ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันคิดและศึกษาค้นคว้าความรู้จากแหล่งอื่น
มาประกอบการเรียนกับเพื่อน ในกลุ่ม ครูเป็นผู้ชี้แนะและให้คำแนะนำนักเรียนในแต่ละกลุ่ม
เพื่อให้เป็นไปตามหลักสูตร โดยยึดการเรียนแบบร่วมมือร่วมใจ

10.3.2 ในการให้นักเรียนทำปฏิบัติการ ให้นักเรียนทราบ โจทย์และปัญหาที่
ศึกษา จะทำให้การเรียนของนักเรียนมีความหมายมากขึ้น เริ่มจากการกำหนดวิธีการทดลอง
ออกแบบ การทดลอง ให้นักเรียนช่วยกันคิดและครูชี้แนะเท่านั้น ครูจะทราบผลของนักเรียน
จากการเขียนรายงาน

10.3.3 การทำแบบฝึกหัดเป็นไปเพื่อฝึกแก้ปัญหา และเชื่อมโยงความสัมพันธ์
ของมโนคติต่าง ๆ แทนการให้นักเรียนจำลองเสนอวิธีทำ ฝึกตั้งโจทย์ปัญหาแล้วให้แต่ละกลุ่ม
ทำโจทย์ที่นักเรียนสร้างขึ้น

10.3.4 ครูต้องพร้อมต่อการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ โดยใช้วิธีการ
แบบจำลอง การเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ศูนย์ปฏิบัติการวิทยาศาสตร์จึงเป็นศูนย์เตรียมความพร้อมที่
จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ และสร้างสรรค์ทั้งทางด้านเนื้อหาสาระ รูปแบบการ
เรียนรู้และทักษะการปฏิบัติ ต่าง ๆ ช่วยให้นักเรียนรู้จักเลือกและประยุกต์ใช้ความรู้ใน
ชีวิตประจำวันได้ แปลงเกษตรและเรือนเพาะชำ

กริสร วานิชกุล (2543 : 2) ได้ให้ความหมายของสถานเพาะชำว่า เป็นสถานที่ที่มีการ
ขยายและชำต้น ไม้ต่าง ๆ ก่อนที่จะนำไปปลูกในแปลงหรือสถานที่ปลูกถาวรต่อไป

แปลงเกษตร หมายถึง สถานที่ที่ใช้สำหรับฝึกการเพาะปลูกต้น ไม้หรือพืชผักชนิด
ต่าง ๆ ของนักเรียน ได้แก่ แปลงพืชผักสวนครัว แปลงผัก เช่น ผักกาด ผักบุ้ง ผักคะน้า แปลง
เพาะพันธุ์ยางพารา แปลงชอม เป็นต้น

แหล่งเรียนรู้ประเภทแปลงเกษตรและเรือนเพาะชำ หมายถึง สถานที่ที่โรงเรียน
จัดให้มีไว้สำหรับให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติงานด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูกพืช การดูแล
พืชและต้น ไม้ชนิดต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงด้านงานเกษตร แหล่งเรียนรู้
ในบริเวณโรงเรียนอื่น ๆ นอกจากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่ได้นำเสนอมาข้างต้นแล้ว ใน
บริเวณโรงเรียนยังอาจมีแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น สวนสมุนไพร สวนป่า สวน
พฤกษศาสตร์ บ่อเลี้ยงปลา คอกเลี้ยงสัตว์ โรงฝึกงาน ห้องกิจกรรมชุมนุม ห้องหมวดวิชาต่าง ๆ

และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในบริเวณ โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งแหล่งเรียนรู้เหล่านี้โรงเรียนสามารถจัดและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียน ได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของสถานศึกษาแต่ละแห่ง เช่น โรงเรียนที่มีพื้นที่กว้างขวางอาจจัดแหล่งเรียนรู้ในลักษณะของสวนพฤกษศาสตร์หรืออุทยานการศึกษาได้ แต่หากเป็น โรงเรียนที่มีพื้นที่จำกัดก็อาจจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนแบบอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพและบริบทของโรงเรียนนั้น ๆ

บรรยงค์ นิชุนทด (2546 : 55-56) แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่สามารถใช้เป็นแหล่งวิทยาการเพื่อการจัดการศึกษา ในที่นี้จะได้อำเนกเป็น 4 ประเภท

1. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในวิชาการและวิชาชีพต่าง ๆ ในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ข้าราชการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ทะเล สัตว์ พืช เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีจุดประสงค์ เช่น วัด ศาสนสถาน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สถานประกอบการ เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้ประเภทวัฒนธรรม ได้แก่ สิ่งที่สังคมสร้างสรรค์และดำรงอยู่ในสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ความเชื่อ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้ก็คือ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่สามารถนำมาจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ไม่ว่าจะอยู่ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน และไม่จำเป็นต้องเป็นแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ท่งนา ป่าไม้ แม่น้ำ พืช สัตว์ ดิน หิน แร่ ฯลฯ หรือแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต สถานที่ องค์กรภาครัฐ เอกชน ฯลฯ เหล่านี้ก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษาได้ทั้งสิ้น สถานศึกษาทุกแห่งจึงควรมี ความตระหนักถึงความสำคัญและมีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนในการที่จะใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ ตามแนวคิดของนักวิชาการสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติ

2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สมาคม ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องต่าง ๆ

3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบัน และหน่วยงานที่มนุษย์สร้างขึ้น และสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร กิจกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ ตลอดจน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณี

จากการศึกษาหลักการ แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ และประเภทของแหล่งเรียนรู้โดยนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้เสนอไว้ ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ประเภทแหล่งเรียนรู้ตามแนวคิดนักวิชาการ ที่ได้เสนอแนวคิดการจัดประเภทได้ 4 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ทะเล ป่าไม้ ป่าชายเลน ดิน หิน แร่ พืช สัตว์ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ทะเล อ่าว แสงแดด อากาศ รวมถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สวมคม หมายถึงบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ พิเศษผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งแบ่งออกเป็นวิทยากรทั้งในและนอกห้องเรียน ได้แก่ บุคคลที่มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ด้านธุรกิจ ด้านอุตสาหกรรม ด้านการเกษตร ช่างฝีมือ นักดนตรี จิตรกร นักกีฬาอาชีพ นักธุรกิจ นายธนาคาร บุคคลที่เป็นตัวแทนทางราชการ ได้แก่ ตำรวจ ทหาร อนามัย พนักงานดับเพลิง ศึกษานิเทศก์ พัฒนาการ บุคคลที่เป็นตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ เทศบาล นักการเมืองบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ แม่ชี

3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบัน หน่วยงาน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์หอศิลป์ ศูนย์วัฒนธรรม โรงเรียน สถานประกอบการ วัดหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปุชนิยสถาน ห้องฟาร์มจำลอง สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ ตลาด สถานที่สำคัญทางราชการ เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้ทางด้านเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ โสตทัศนูปกรณ์สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งที่แสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาพต่างๆ ในท้องถิ่นเช่น การรณรงค์เพื่อความสะอาด การส่งเสริมสนับสนุนการเลือกตั้งหรือกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่น วัฒนธรรม พิธีหรือประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น วิธีการดำเนินชีวิต การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

1.4 รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้

โรงเรียนควรจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดเวลา การจัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้สามารถทำได้หลายรูปแบบตามสภาพและลักษณะความพร้อมของโรงเรียนและชุมชน โดยครูผู้สอนต้องร่วมมือกับผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ในการวางแผนและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตร และรายวิชาที่สอน (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา 2544 : 18 – 19)

สุพล ทองคำ (2545 : 24) กล่าวว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริม กิจกรรมหลักเป็นกิจกรรมที่ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารความรู้ในรูปแบบต่างๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่องและทั่วถึง ลักษณะของข่าวสารความรู้นี้จะต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนรู้ตามหลักสูตรและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต สื่อที่ใช้มีหลายอย่างทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์และสื่อการเรียนรู้ประเภทอื่น ๆ นอกจากนี้กิจกรรมหลักในแหล่งเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ คือการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ และคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมให้บริการเป้าหมาย ส่วนกิจกรรมเสริมเป็นกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาในแหล่งเรียนรู้ให้มีลักษณะที่มีชีวิตมีการเคลื่อนไหว มีกิจกรรมและให้บริการอย่างต่อเนื่องเสมอ เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่พัฒนาการเรียนรู้อย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องมีลักษณะที่เอื้อให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยมีรูปแบบและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนในท้องถิ่นมากที่สุด โดยสรุปแล้วการจัดกิจกรรมเสริมควรเป็น ไปเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

1. เพื่อประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ชุมชนมาใช้บริการ
2. เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในแหล่งเรียนรู้มากขึ้น
3. เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อร่วมทำกิจกรรมเป็นแหล่งวิชาการ แหล่งบันเทิงและแหล่งสังสรรค์
4. เพื่อให้แหล่งเรียนรู้มีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนด้านความรู้ ทักษะคิดและการพัฒนาชีวิตกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว อาจเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนหรือชุมชนริเริ่มจัดขึ้นหรืออาจเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนและชุมชนต้องการ กิจกรรมเหล่านี้ อาจได้แก่

4.1 การจัดฉายภาพยนตร์ วิดีโอ เพื่อประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัว ชักจูงแนะนำให้ความรู้ ความบันเทิง

4.2 การจัดกลุ่มสนใจวิชาชีพ เพื่อให้ข่าวสารความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาชีพ กระตุ้นให้เกิดการใฝ่รู้ค้นคว้าเพิ่มเติม

4.3 การจัดประกวดแข่งขันเฉพาะเรื่อง เช่น ประกวดแข่งขันประดิษฐ์กระทง ลอยและ โคมแขวน ประกวดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ประกวดแข่งขันหมากรุก หมากฮอส เพื่อชักจูงให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยอาจเริ่มจากกิจกรรมบันเทิงก่อนแล้วค่อย ๆ สร้างความเคยชินที่จะให้คนที่ไม่เคยร่วมกิจกรรมเข้ามาร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ ที่จัดขึ้นในครั้งต่อไป

4.4 การจัดกระดานข่าวสารท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะคติของตนกับผู้อื่น กระตุ้นให้เกิดการใฝ่รู้ ค้นคว้า รักการอ่าน การเขียน

4.5 การจัดรายการวิทยุหรือรายการเสียงตามสาย กระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกระจายข่าวสารความรู้แก่คนอื่น ๆ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อของคนในชุมชน

4.6 การจัดประชุม สัมมนา สังสรรค์ เพื่อให้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน ให้ชาวบ้านมีโอกาสพบปะ อภิปรายปัญหาของชุมชนร่วมกันหาทางแก้ไข วางแผนกิจกรรม การทำงานของชุมชนร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง

กรมวิชาการ (2548 : 27-28) ให้แนวคิดไว้ว่า ประชาชนในชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ต้องพึ่งตนเอง รัฐและเอกชนจะให้การสนับสนุนด้านนโยบาย และการจัดกิจกรรมเสริมตามวาระการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้าน จึงเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะช่วยพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกรูปแบบแม้ว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะเรียกกันไปหลายชื่อ แต่ก็เข้าใจตรงกันว่าเป็นศูนย์บริการความรู้ด้านข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนแหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้นมีมานานแล้วทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยจัดรูปแบบรัฐเป็นผู้ดำเนินการประชาชนหรือนักเรียนในระบบโรงเรียนเป็นผู้รับบริการแหล่งเรียนรู้ในลักษณะนี้ ถ้าจัดในโรงเรียนเป็นแบบของศูนย์การเรียนรู้ ครูทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความสะดวก ผู้เรียนมีบทบาทในการแสวงหาความรู้ตามความสนใจของตนและรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ถ้าจัดนอกโรงเรียนก็เป็นศูนย์รวมความรู้ซึ่งอาจเป็นเฉพาะอย่างหรือทุกอย่างในท้องถิ่น เช่น มีทั้งห้องสมุดในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ สื่ออื่น ๆ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งรวมความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีในท้องถิ่น รูปแบบแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนก็จะเป็นศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบเช่นห้องสมุดห้องพิพิธภัณฑ์

การศึกษา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สวนสมุนไพร สวนวรรณคดี ศูนย์สื่อทัศนูปกรณ์ศูนย์พัฒนาตนเอง ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ทางไกลดาวเทียม มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องแนะแนว สวนสุขภาพ สวนวิทยาศาสตร์ สวนธรรมะ

บุญเลิศ มาแสง (2546 : 30) กล่าวว่า ลักษณะของสื่อในแหล่งเรียนรู้จะต้องเป็นสื่อที่มีความเคลื่อนไหวหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา สามารถแยกประเภทของสื่อตามวิธีการเสนอข้อมูลแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. สื่อที่จะนำเสนอข้อมูลโดยผ่านเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องรับวิทยุ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียงและม้วนเทป เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง กล้องถ่ายภาพเป็นต้น

2. สื่อที่สำเร็จในตัว ผู้ที่จะศึกษาเรียนรู้สามารถรับข้อมูลนั้นได้โดยตรง ไม่ต้องอาศัยเครื่องมือเป็นตัวแปลข้อมูล สื่อเหล่านี้ได้แก่ หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ อุปกรณ์ เกมส์ต่าง ๆ เช่น หมากรอก หมากรุก การต่อภาพแท่งไม้ ป้ายนิเทศ ตู้นิทรรศการ สิ่งสำคัญในหมู่บ้านของดีในท้องถิ่น หรือผลงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

สื่อที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ได้มาก การถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการใช้สื่ออื่นๆ อาจมีได้ 3 วิธีคือ

1. การใช้วิทยากรผู้มีความรู้ในแต่ละสาขาเป็นผู้ให้วิทยาการ
2. การให้กลุ่มผู้มีความสนใจอย่างเดียวกันร่วมกันทดลองปฏิบัติการ และ
3. การให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

ดังนั้นสื่อแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนควรมีหลายประเภทเพื่อให้ผู้ใช้ได้เลือกใช้ตามระดับความรู้ของคนเพราะเป็นการเรียนรู้โดยอิสระ ในการจัดวัสดุและสื่อต่าง ๆ ควรให้ผู้เรียนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในสังคม เปิดโอกาสให้เขาศึกษาหาความรู้และประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง สื่อเหล่านี้ควรจัดไว้ให้เหมาะสมตามประเภทของสื่ออยู่ในสภาพที่สะดวกต่อการนำมาใช้โดยจัดแยกประเภทเป็นหมวดหมู่อย่างมีระเบียบ ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พยายามพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านให้มีความพร้อม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวกล่าวคือ เป็นสถานที่ที่รวบรวมทั้งสื่อ วัสดุและสรรพวิทยาการในท้องถิ่นที่ประชาชนในท้องถิ่นนั้นร่วมมือร่วมใจกันจัดตั้งขึ้น สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้นั้นประชาชนจัดหาด้วยการรับบริจาค อาจกล่าวได้ว่าแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นตัวชี้วัดถึงระดับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่น และเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของการประสานงานในการพัฒนาชนบทได้อีกประการหนึ่งด้วย

2. แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

โลกในยุคปัจจุบันเป็นโลกของข้อมูลข่าวสาร วิทยาการมีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ทักษะ ทักษะคิด ค่านิยม โดยการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดนิสัยใฝ่รู้และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนและพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 จัดการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง สังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กีฬา อาชีพ คณิตศาสตร์ และภาษา เป็นต้น

มาตรา 24 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชาจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่

มาตรา 25 รัฐส่งเสริม ดำเนินการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 29 สถานศึกษาร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม แสวงหาความรู้ ู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อชุมชน นำมาสู่การปฏิรูปการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่หลากหลายสอดคล้องกับ

ความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . 2548 : 13-16)

จากสาระของแนวการจัดการศึกษาที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้ได้ดังนี้

1. การเรียนรู้โดยสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หมายถึง การเรียนที่เป็นกระบวนการสร้างประสบการณ์และสิ่งของต่าง ๆ ให้มีความหมายต่อตนเองจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการคิดและแสวงหาความรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนค้นพบข้อความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ จัด โอกาส จัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและแหล่งวิทยาการให้เอื้อต่อการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้

2. การเรียนรู้เป็นเรื่องของตนเอง ชรรถชาติ และสิ่งแวดล้อม หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจของตนเอง การรับรู้และตระหนักในตนเอง สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับค่านิยมที่ดีงาม ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมมีความเพียรพยายามในการทำมาค้าอย่างไม่ย่อท้อ การเสริมสร้างลักษณะนิสัยและสุนทรียภาพความดีงามในตนเอง การเรียนรู้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมการตระหนักถึงคุณค่า และพัฒนาคุณภาพชรรถชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3. การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

3.1 การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการดำรงชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตที่สำคัญและจำเป็นในด้านการรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ ตระหนักรู้ในตนเองเห็นใจผู้อื่น ภาควิไมใจในตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม สร้างสัมพันธ์ภาพและการสื่อสาร ตัดสินใจและแก้ปัญหา และจัดการกับอารมณ์และความเครียด

3.2 การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ หมายถึง การเรียนรู้เพื่อค้นพบและใช้ศักยภาพของตนเพื่อเตรียมตัวประกอบอาชีพให้เหมาะสมกับตนเอง รู้จักเลือกประกอบอาชีพสุจริต

4. การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด การแก้ปัญหาโดยเน้นประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติ หมายถึง การใช้ทักษะและการคิดเพื่อค้นหาคำตอบในสถานการณ์ต่าง ๆ โดย

อาศัยประสบการณ์และการปฏิบัติจริง เพื่อให้สามารถเผชิญกับปัญหาและจัดการกับภาวะต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

5. การเรียนรู้โดยผสมผสานความรู้ คุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งให้มีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ควบคู่กับการพัฒนาตนเองด้านจิตใจ บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย

6. การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาประชาธิปไตย หมายถึง การเรียนรู้ในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคและการปฏิบัติตามหน้าที่ของตน การเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น โดยคำนึงถึงความคิดเห็นและผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

7. การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในคุณค่าของความรู้ต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นและสังเคราะห์ประสบการณ์โดยภูมิปัญญาไทย ตลอดจนมีความรัก ชื่นชมและหวงแหนในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตและสืบสานให้ยั่งยืนตลอดจนเชื่อมโยงให้สู่สากล

8. การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ สรุปผล เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษา

9. การเรียนรู้โดยความร่วมมือของครอบครัวและชุมชน หมายถึง การที่ครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษามีบทบาทร่วมกันในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเพื่อให้เรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ

10. การประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณภาพ คุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้เรียนว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้หรือไม่

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการศึกษา (2544 : 20) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย สาระกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดผลประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา “คน”และ“ชีวิต” ให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

ชาติรี สำราญ (2543 : 75) กล่าวว่า การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การที่ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ทุกอย่างของโรงเรียนของชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถออกไปค้นหาความรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเองได้ตลอดเวลา การสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ บทบาทของครูย่อมเปลี่ยนไป

บันลือ พุกกะวัน (2544 : 55) กล่าวไว้ว่า ครูจะมีบทบาทเป็นผู้จัดเตรียมประสบการณ์ให้ตรงกับความต้องการ ความสนใจ โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่มี ปฏิสัมพันธ์กับตัวนักเรียน โดยเด็กสามารถเรียนรู้ได้จากการศึกษาด้วยตนเอง เรียนรู้จากเพื่อน ๆ เรียนรู้จากชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หรือแม้แต่พ่อแม่ ญาติพี่น้องของตัวนักเรียน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านพระผู้ประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น และให้นักเรียนมีการพัฒนาพร้อมๆ กัน 4 ด้าน คือร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และเอกสารที่เกี่ยวข้องในข้างต้นสรุปได้ว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนนั้น ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด โรงเรียนควรจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน โดยการจัดกระบวนการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามความแตกต่างของผู้เรียน ตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทุกเวลา โดยการจัดให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบและหลากหลาย อันเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ และจำเป็นที่จะช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาสำเร็จได้ ครูจะต้องปฏิรูปตนเองโดยปรับเปลี่ยนวิธีสอนที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางมาเป็นยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางใช้แหล่งเรียนรู้มากขึ้น พร้อมทั้งแนะนำผู้เรียนให้ใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ได้

3. โรงเรียนกับการใช้แหล่งเรียนรู้

3.1. นโยบายการใช้แหล่งเรียนรู้

จากแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 10 (พ.ศ.2550 – 2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์มุ่งให้สถานศึกษาจัดประสบการณ์การเรียนรู้มุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญพัฒนาโรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ พัฒนาโรงเรียนให้ได้มาตรฐานและพัฒนาบุคลากรทุกระดับ ดังนั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดนโยบายมีวัตถุประสงค์เพื่อให้โรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ด้วยตนเอง นำเทคโนโลยีมาพัฒนาการเรียนการสอนและมีจุดมุ่งหมายคือ

3.1.1 พัฒนากระบวนการเรียนการสอน โดยการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยรูปแบบวิชาการ เนื้อหา และเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเน้นให้นักเรียนรู้และรับข่าวสารอย่างกว้างขวางหลากหลายต่อเนื่องและทันสมัย

3.1.2 การศึกษาเพื่ออาชีพที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ ทักษะ วิสัยทัศน์ และจรรยาบรรณ โดยเน้นการเรียนรู้ควบคู่การปฏิบัติและประกอบอาชีพจริงระหว่างเรียนและกำหนดให้นักเรียนได้รับความรู้ข้อมูล ความรู้ด้านอาชีพอย่างกว้างขวางและทันสมัย

3.1.3 การศึกษาเพื่อวิชาชีพโดยมุ่งพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และบรรยากาศในโรงเรียนที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ มีลักษณะนิสัยและพฤติกรรม ประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน โดยกำหนดให้นักเรียนได้รับข่าวสารด้านการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง ต่อเนื่องและทันสมัยเครือข่ายการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญในการร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างโรงเรียนกับองค์กรอื่น ในการพัฒนา การศึกษาแก่นักเรียนและชุมชน โดยส่งเสริมการเชื่อมโยงเครือข่ายแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันในด้านข้อมูล ข่าวสาร บุคลากร และอื่น ๆ ระหว่างโรงเรียน และชุมชน (รุ่ง แก้วแดง, 2550 : 5)

จากข้อมูลดังกล่าว กำหนดให้สถานศึกษามีการจัดตั้งและดำเนินการแหล่งเรียนรู้โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. เพื่อจัดหาแนวทางการเรียนรู้หลาย ๆ รูปแบบ
3. เพื่อจัดหาโอกาสที่จะสร้างประสบการณ์การเรียนรู้จากสื่อ
4. เพื่อจัดหาโอกาสในการศึกษาอย่างอิสระและการศึกษาด้วยตนเอง
5. เพื่อจัดหาโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ได้เรียนรู้
6. เพื่อพัฒนากระบวนการทักษะแห่งการเรียนรู้ และทักษะเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์
7. เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่ม การนำตนเอง ความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบการตัดสินใจ ความมั่นใจ มีแนวคิดในการมองตนเองในทางที่ถูกต้อง
8. เพื่อพัฒนาทักษะในการค้นคว้า ทักษะในการอภิปรายซักถาม และทักษะในการนำความรู้เดิมกลับมาประยุกต์ใช้
9. เพื่อเป็นเสมือนเครื่องช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาด้านการศึกษาดลอดชีวิต

จากการศึกษานโยบายข้างต้น สรุปได้ว่า สถานศึกษาจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญพัฒนาโรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ พัฒนาโรงเรียนให้ได้มาตรฐานและพัฒนาบุคลากรทุกระดับ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล หลากหลายรูปแบบ สร้างประสบการณ์การเรียนรู้จากสื่ออย่างอิสระด้วยตนเอง โดย

ผู้เรียนมีส่วนร่วมในสิ่งที่เขาเรียนรู้ มีความคิดริเริ่ม ความรับผิดชอบ การค้นคว้า การอภิปราย ซักถามและเกิดทักษะในการนำความรู้เดิมกลับมาประยุกต์พัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตและพัฒนาด้านการศึกษาดลอดชีวิต

3.2 การบริหารงานวิชาการกับการใช้แหล่งเรียนรู้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 35) กล่าวว่าการบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากการบริหารงานวิชาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา และเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร ถ้ามองในด้านกระบวนการดำเนินงานแล้ว หมายถึง กระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

พวงรัตน์ วิเวกานนท์ (2547 : 68) ให้แนวคิดว่าการบริหารงานวิชาการ หมายถึงการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดประมวลประสบการณ์ให้เด็กและปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพมากที่สุด ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้นำครูทางด้านวิชาการในการบริหารงานวิชาการนั้นผู้บริหารจะต้องวางแผนร่วมกับบุคลากรทุกคน และใช้วิธีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ สนับสนุนให้ทุกคนทำงานโดยเต็มกำลัง

รุจิรี ภู่อาระ และจันทรานี สงวนนาม (2545 : 56) การบริหารงานวิชาการ หมายถึงการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายของการบริหารงานวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการทางการบริหารงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในด้านเนื้อหาและประสบการณ์ให้ผู้เรียน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และสามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนดีขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหาร

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 33) ได้บัญญัติไว้ว่างานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการ ไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ตามเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการ ได้โดยอิสระ ครอบคลุม รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผลประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยมีขอบข่ายและภารกิจการบริหารและจัดการ 12 ด้าน

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 44) กล่าวว่าขอบข่ายงานด้านวิชาการประกอบด้วย

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน คือ มีแผนปฏิบัติการงานวิชาการ โครงการสอนและบันทึกการสอน
2. การจัดดำเนินเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินกิจกรรมไปด้วยดีและสามารถปฏิบัติได้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียนการปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกงาน
3. การจัดบริการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและการส่งเสริมการจัดหลักสูตร และโปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพได้แก่งานจัดการสื่อการสอนการจัดห้องสมุดการนิเทศการสอน
4. การวัดผลประเมินผล เป็นกระบวนการหรือเครื่องมือในการตรวจสอบและวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์

กมล ภู่งประเสริฐ (2545 : 9-17) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของงานวิชาการ ควรประกอบด้วยการบริหารงานดังต่อไปนี้

1. การบริหารงานหลักสูตร ได้แก่ การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางระดับประเทศ การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดทำหน่วยการเรียนรู้
2. การบริหารการเรียนการสอน ได้แก่ การรวบรวมวิเคราะห์ และกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ การเตรียมการและการจัดหาสื่อการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ การจัดทำ

แผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนแต่ละคน การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือแผนการเรียนรู้ และการร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ระหว่างการเรียนการสอน โดยกรณีพิเศษภายใน

3. การบริหารการประเมินผลการเรียน ได้แก่ การวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการ และเครื่องมือที่จะใช้ในการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการประเมินผลการเรียน การจัดทำหลักฐานการศึกษา การนำผลการประเมิน ไปใช้ในการแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน แต่ละคนอย่างสม่ำเสมอและการกำหนดรูปแบบ ระยะเวลาการรายงานผลการเรียนรู้ ทั้งการรายงานผู้ปกครองระหว่างปีและรายงานผลของสถานศึกษาช่วงปลายปีต่อสาธารณะ และหน่วยงานต้นสังกัด

4. การบริหารกรณีพิเศษภายในสถานศึกษา ได้แก่ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศภายใน การกำหนดวิธีการและระยะเวลาการนิเทศภายใน การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการดำเนินการนิเทศภายในอย่างสม่ำเสมอ และการร่วมกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

5. การบริหารการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน เกี่ยวกับความรู้ความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษา การกำหนดช่วงเวลาของการพัฒนาบุคลากรเป็น ระยะ ๆ ควรกระทำอย่างสม่ำเสมอ และการควบคุมดูแลให้การพัฒนาบุคลากร ไปตามที่ได้กำหนดไว้

6. การบริหารการวิจัยและพัฒนา ได้แก่ การทำความเข้าใจ และส่งเสริมให้มีการวิจัยในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน การร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาที่ควรพัฒนาเพื่อการวิจัยและการควบคุมดูแล และส่งเสริมการดำเนินการวิจัย

7. การบริหารโครงการทางวิชาการอื่น ๆ ได้แก่ โครงการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาโครงการบริหารการเรียนการสอน โครงการวัดและผลประเมินผลการเรียน

8. การบริหารระบบข้อมูลและสารสนเทศทางวิชาการ ได้แก่ กำหนดข้อมูลและสารสนเทศ และการนำเสนอข้อมูลสารสนเทศ

9. การบริหารการประเมินผลงานทางวิชาการ ได้แก่ การกำหนดหัวข้อประเมินผลงาน การกำหนดวิธีการและเครื่องมือในการประเมิน การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการประเมินและการสรุปผล และเขียนรายงานประจำปี

จากขอบข่ายที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการที่เป็นงานหลัก คือการบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน และการบริหารการประเมินผลการเรียน เพราะ

ต้องคำนึงว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของงานอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนการบริหารงานอื่น ๆ เป็นการบริหารงานที่ช่วยให้งานหลักมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

กรมวิชาการ (2547 : 20- 24) ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนจำเป็นต้องศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อการจัดสร้างหรือปรับปรุงพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนให้เหมาะสมและนำข้อมูลสารสนเทศมาศึกษาทบทวนวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเปรียบเทียบกับในอดีต วิเคราะห์แนวโน้มความเป็นไปได้ในการดำเนินการและกำหนดวิสัยทัศน์ เพื่อเป็นทิศทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

1.1.1 แนวโน้มการพัฒนา เช่น ข้อมูลสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม สภาพภูมิศาสตร์ ประชาชน ประเพณี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ทั้งในระดับท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับระดับชาติ ที่เอื้อต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

1.1.2 ความต้องการของผู้ปกครองชุมชน เช่น ความต้องการบริการของโรงเรียนที่ให้ต่อชุมชน ในด้านต่าง ๆ ในการร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

1.1.3 แนวทางการจัดการศึกษาของรัฐ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ อ่างอิงถึงการกำหนดให้มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

1.1.4 สักยภาพของโรงเรียนในด้านความพร้อมของทรัพยากรและข้อจำกัดด้านสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน รวมทั้งโอกาสที่ดีและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

1.2 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอาจจะนำยุทธศาสตร์มาใช้ในการดำเนินงานดังนี้

1.2.1 ยุทธศาสตร์พัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้เป็นวิธีการกระตุ้นให้บุคลากรเห็นความสำคัญของการจัด และใช้แหล่งเรียนรู้โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1) พัฒนาบุคลากรด้านการจัดการใช้แหล่งเรียนรู้

- จัดประชุมสัมมนาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่ง

กันและกัน

- จัดทัศนศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ นอกโรงเรียน
- ส่งเสริมให้ร่วมกิจกรรมกับหน่วยงาน/องค์กรของรัฐ/เอกชนที่

จัดโครงการ/กิจกรรมให้ความรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

- จัดศูนย์วิชาการรวบรวมความรู้ไว้ให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง
- การจัดแข่งขันประกวดการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนตาม

ความสนใจและความต้องการจำเป็นเพื่อเสริมหลักสูตรปกติ

- จัดนิเทศภายในเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
- จัดประเมินและติดตามผลการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดและ

ใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

2) เนื้อหาสาระในการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้

- ข่าวสาร ข้อมูลที่ทันสมัยเป็นปัจจุบัน
- จิตสำนึกในการส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้
- วิธีการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง
- กิจกรรมที่ควรจัดในแหล่งเรียนรู้
- การเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
- วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ให้คุ้มค่า
- การประเมินผลการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้

1.2.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นวิธีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1) วิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

- จัดระบบข่าวสารข้อมูลให้ทันสมัยเป็นปัจจุบัน
- บำรุงรักษาพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ทุกชนิดให้อยู่ในสภาพใช้งานได้
- สร้างสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา
- พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้ยกระดับทันสมัยตลอดเวลา
- ส่งเสริมการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
- ประเมินและสรุปผลการดำเนินงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้าน

2) เทคโนโลยีสารสนเทศเนื้อหาสาระในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้าน

เทคโนโลยีสารสนเทศ

- ข่าวสารข้อมูลที่ทันสมัย
- จัดโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะของผู้เรียน
- ตรงตามความสนใจและความต้องการจำเป็นของผู้ใช้
- แปลกใหม่ ทำทาย ชวนให้ติดตาม และคิดค้นสร้างสรรค์เอง

1.2.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1) ลักษณะโครงการ/กิจกรรม

- การศึกษาค้นคว้าข้อมูลข่าวสาร
- การจัดทำโครงการ
- การประดิษฐ์
- การผลิตสิ่งของ
- การพัฒนาและอนุรักษ์
- การแสดงละคร/บทบาทสมมติ
- การสร้างสถานการณ์จำลอง
- การฝึกทักษะการปฏิบัติ
- การฝึกกระบวนการทำงานร่วมกัน
- การฝึกค่านิยมและจิตสำนึก
- การฝึกทักษะอาชีพ
- การฝึกการพัฒนาบุคลิกภาพ

2) การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

- วิเคราะห์พฤติกรรม/คุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดในผู้เรียนตามสาระ

การเรียนรู้

- กำหนดสถานการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่

ในโรงเรียน

- ร่วมกับผู้เรียนออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนปฏิบัติจริงด้วยตนเอง โดยใช้

แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

- ส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาและร่วมกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้
อื่นๆ ทั้งภายในและนอกโรงเรียนตามความสนใจ เพื่อสรุปเป็นข้อความรู้ที่นำไปใช้ในชีวิต
- ให้นักเรียนมีส่วนร่วมประเมินตนเองในการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้โดย
เน้นการประเมินสภาพจริงให้สามารถสรุปเป็นความก้าวหน้าและผลสำเร็จของตนเองได้
- ให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่เป็นผลจากการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้เพื่อ
การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มีเป้าหมายสำคัญ คือเพื่อให้
โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างเพียงพอ และมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างคุณลักษณะ
ของนักเรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ตามความต้องการ ความสนใจ และ
ความถนัด และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยผู้สอนและผู้เรียนจะต้องช่วยกัน
ออกแบบและพัฒนากิจกรรมที่ใช้ในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน การศึกษาการพัฒนา
แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนในสถานศึกษา จึงกำหนดความหมายและประเภทของแหล่งเรียนรู้ใน
โรงเรียน ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ ครู นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน
2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เช่น
ห้องสมุดโรงเรียน ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษาห้องสมุดหมวดวิชา ห้องปฏิบัติการ
วิชาต่างๆ ห้องมัลติมีเดีย (Multimedia) ห้องจริยธรรม ห้องดนตรีและนาฏศิลป์ ห้องกิจกรรม
ต่าง ๆ ห้องพลานามัย ห้องแนะแนวการศึกษา ห้องวัดผลการศึกษา ห้องพยาบาล ห้องสหกรณ์
โรงเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์การศึกษา ศูนย์สื่อ ศูนย์บริการเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ศูนย์สารสนเทศ
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โรงอาหาร โรงฝึกงาน สนามกีฬา เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ด้านสนับสนุนส่งเสริมวิชาการหรือแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ
ได้แก่ บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนที่ช่วยทำให้เกิดความร่มรื่น สวยงาม เช่น
สวนหย่อม สวนป่า สวนเกษตร สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สระน้ำ แอ่งน้ำ บ่อน้ำ ฯลฯ

4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อวัฒนธรรมและเทคโนโลยีต่างๆ ได้แก่ หนังสือ ตำรา
วารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา การจัดนิทรรศการ การจัด
กิจกรรม โครงการ การจัดมุมหนังสือในห้องเรียน เกมคอมพิวเตอร์และ โปรแกรมคอมพิวเตอร์
ต่าง ๆ

1.3 การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็น
กระบวนการสำคัญอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ เพื่อจัด

แหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิตอย่างกว้างขวางตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัด โดยไม่จำกัดอายุ เพศ เวลา สถานที่ หลักสูตร ชั้น และวิธีการเรียนรู้อ การดำเนินงานดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจในการ ปฏิบัติงานจากบุคลากรทุกฝ่ายทุกหมวดวิชา และทุกงานซึ่งผู้บริหาร อาจจะนำแนวคิดการบริหารงาน เชิงระบบมาใช้ในการดำเนินงานดังกล่าวได้ เพราะการบริหาร เชิงระบบ (System Approach) เป็นกระบวนการบริหารงานหรือระบบการทำงานที่ประสานสัมพันธ์กับส่วนต่าง ๆ ซึ่งกันและกันภายในโครงสร้างเพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

การเรียนรู้ในยุคใหม่ไม่ได้จำกัดอยู่ในห้องเรียนหรือใน โรงเรียนเท่านั้น การจัดการเรียนรู้จึงต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดเดิม ๆ ที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางเพราะผู้เรียนสามารถ ที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว โรงเรียนจึงต้องจัดแหล่งเรียนรู้ใน โรงเรียนให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ กระทรวงศึกษาธิการ (2548 : 9) ได้กล่าวถึงการ จัดแหล่งเรียนในอาคารโรงเรียนไว้ดังนี้

3.3.1 แหล่งเรียนรู้ในอาคาร การเรียนการสอนในโรงเรียนนักเรียนจะใช้เวลา กว่าร้อยละ 90 อยู่ในห้องเรียนหรือในอาคารเรียน โรงเรียนจึงควรจัดแหล่งเรียนรู้ในห้องเรียน หรืออาคารเรียนให้มากกว่าคือ แทนที่ครูจะเป็นแหล่งเรียนรู้แต่เพียงผู้เดียว ครูควรจัด ประสบการณ์เรียนรู้ โดยใช้สื่อและเทคนิควิธีการที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง อาทิ จัดกิจกรรม ให้นักเรียนได้เรียน ได้คิด ได้แสดงออกได้ทำงานร่วมกัน เรียนร่วมกัน บทเรียนสำเร็จรูป การศึกษาทดลอง ฟัง ดู อ่าน เขียน ด้วยตนเอง เป็นต้น มุมค้นคว้า มุมฝึกปฏิบัติ ป้ายความรู้ ห้องสมุด ห้องสมุดวิชา / งาน ห้องพิพิธภัณฑ์ ให้นักเรียนทั่วไปเรียนรู้ ซึ่งสามารถจัดเป็นแหล่ง เรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบได้ โดยมีเนื้อหาสาระที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในชั่วโมงนั้น ๆ รวมทั้งความรู้ เพื่อการรอบรู้ด้วย

3.3.2 แหล่งเรียนรู้นอกอาคาร นอกจากแหล่งเรียนรู้ในห้องเรียนหรือใน อาคารเรียนแล้ว ภายในบริเวณ โรงเรียนจะมีแหล่งเรียนรู้จำนวนมาก เช่น บริเวณโรงเรียนซึ่ง ได้รับการจัดไว้เป็นระเบียบมีต้นไม้ ใบหญ้า สวนสมุนไพร ส่วนวิทยาศาสตร์ และบริเวณอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบันนี้ จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ ด้วยตนเอง ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติ และสัมผัส

จากประสบการณ์จริงอย่างหลากหลาย และต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้น โรงเรียนทุกโรงเรียน จะต้องดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรมเพื่อให้มีแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีคุณภาพ

4. การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

สมคิด อิศระวัฒน์ (2548 : 5-6) ในปัจจุบัน โลกมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ดูเหมือนว่าสิ่งที่มนุษย์เราต้อง รู้ต้องศึกษา ได้ทวีจำนวนเพิ่มขึ้น ตามความเจริญที่รุดหน้าไป คำถาม คือ “เราจะเรียนรู้ เรื่องราวต่าง ๆ ให้มากที่สุดได้อย่างไร” การเรียนรู้จากสถาบันทางการศึกษาเป็นเพียงวิธีการ หนึ่ง แต่โอกาสและจังหวะนั้นมีได้เกิดขึ้นกับทุกคน และไม่อาจจะศึกษาหาความรู้ได้ครบ ทั้งหมด การไขว่คว้าหาความรู้ด้วยตนเองจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่อาจตอบคำถามดังกล่าวได้ เพราะ เมื่อใดก็ตามที่ผู้เรียนมีใจรักที่จะศึกษาค้นคว้า เพราะตนเองมีความต้องการ บุคคลนั้นก็ จะดำเนินการศึกษาต่อเนื่องโดยไม่มีใครต้องบอก อีกทั้งยังเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้ไม่มี ที่สิ้นสุด ซึ่งวิธีดังกล่าวก็จะนำไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดเวลา มีนักการศึกษาให้ความหมาย การเรียนรู้ด้วยตนเอง ไว้ในทัศนะต่าง ๆ ดังนี้

โนวส์ (Knowles, 1975 : 18) อธิบายว่าการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการซึ่ง ผู้เรียนแต่ละคนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ต้องการก็ ได้) ผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ แยกแยะแจกแจงข้อมูลในการเรียนรู้ทั้งที่เป็นคนและอุปกรณ์ คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และประเมินผลการเรียนรู้นั้น ๆ

สเคอเจอร์ (Skager, 1978 : 13) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการพัฒนาการ เรียนรู้และประสบการณ์เรียนรู้ และความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติ และการ ประเมินผลของกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคลและในฐานะเป็นสมาชิก ของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน

กริฟฟิน (Griffin, 1993 : 153) การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการจัดประสบการณ์การ เรียนรู้ของเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ของ ตนเอง และความสามารถในการวางแผนปฏิบัติการและประเมินผลการเรียนทั้งในฐานะที่เป็น เอก์บุคคลและสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน มาตรฐานของการเรียนรู้ การจัดการ เรียนรู้เป็นเฉพาะบุคคลและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ทัฟ (Tough. 1979 : 114) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นการเรียนรู้โดยเจตนา จงใจ ซึ่งความต้องการอย่างแรกบุคคลนั้น คือ การต้องการความรู้ หรือทักษะบางอย่าง

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนแต่ละคนมีความคิดริเริ่มในการเรียน มีความตั้งใจและต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถวางแผนการเรียนและกำหนดเป้าหมายในสิ่งที่ตนต้องการเรียนรู้ แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในเรื่องที่ตนต้องการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ รวมทั้งประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยความร่วมมือในการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละคนไม่เท่ากัน

4.1 ลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

นักการศึกษากล่าวถึงลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้

โนวส์ (Knowles. 1975 : 61) ได้อธิบายลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองดังต่อไปนี้

1. เข้าใจความแตกต่างด้านความคิดเกี่ยวกับผู้เรียนและทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้
2. มีความเป็นตัวของตัวเองไม่ขึ้นอยู่กับใครและเป็นคนที่สามารถนำตนเองได้
3. สามารถที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และใช้บุคคลเหล่านี้ช่วยเหลือในการเรียนรู้ของตนเอง
4. วิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้โดยอาจได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น
5. สามารถชี้ความต้องการการเรียนรู้ออกมาเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้
6. สามารถโยกความสัมพันธ์กับผู้สอน ใช้ประโยชน์จากผู้สอนเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือหรือปรึกษา
7. สามารถในการหาบุคคลหรือแหล่งเรียนรู้
8. สามารถเลือกแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ
9. มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลค้นพบต่าง ๆ ไปใช้อย่างเหมาะสม

สเคอเจอร์ (Skager. 1978 : 24-25) ได้อธิบายลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ยอมรับตนเอง คือมีความรู้สึกในทางบวกต่อตนเอง
2. มีการวางแผนการเรียน

2.1 รู้ถึงความต้องการของตน

2.2 วางจุดหมายที่เหมาะสมกับตนเอง สอดคล้องกับความต้องการ

2.3 เป็นแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียน

3. มีแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ผู้เรียนมีแรงจูงใจที่จะเรียน อยู่ในตัวเอง สามารถเรียนรู้โดยปราศจากสิ่งควบคุมภายนอก เช่น รางวัล การถูกทำโทษการ ได้รับตำแหน่งหรือวุฒิบัตร เป็นต้น

4. มีการประเมินผลตนเอง

5. มีการเปิดกว้างต่อประสบการณ์

6. มีการยืดหยุ่น เช่น เต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลง เป้าหมาย วิธีการเรียน การเข้าถึงปัญหา เป็นต้น

7. เป็นตัวของตัวเอง

สรุปได้ว่า ลักษณะของคนที่เรียนรู้ด้วยตนเอง จะเกิดจากความต้องการของตนเอง เพราะความอยากรู้ว่าสิ่งที่ตนจะเรียนคืออะไร มีความสามารถในการวิเคราะห์ คิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ตระหนักในตนเอง กระตือรือร้น ให้เปิดกว้าง ยืดหยุ่น คิดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นเลือก แผนการเรียน ที่มีประสิทธิภาพ สามารถในการหาบุคคลหรือแหล่งความรู้ รู้ว่าจะ ไปสู่จุดหมายในการเรียนรู้ได้อย่างไร

4.2 แนวคิดเรื่องการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

เอียน สมิธ และอนงค์ วิเศษสุวรรณ (2550 : 1) กล่าวว่าไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมุ่งเน้นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยครูมีหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยในการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

นวลจิตต์ ชาวศิริพิงศ์และคณะ (2545 : 16-19) กล่าวว่าไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ นับเป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงถึงการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยความเข้าใจ เกี่ยวกับความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ บทบาทของครู และบทบาทของผู้เรียน การจัดการเรียน การสอน โดยให้ผู้เรียนเป็นสำคัญจะทำให้สำเร็จเมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ครูและนักเรียน มีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับ “ความหมายของการเรียนรู้” การจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือการจัดการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่โดยผ่านกระบวนการ คิดด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ เกิดความเข้าใจและสามารถนำความรู้ ไปบูรณาการใช้ในชีวิตประจำวัน มีคุณสมบัติตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข

ธนุ ฤทธิกุล (2546 : 42-45) ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน โดยมุ่งที่จะจัดการศึกษาให้ไปสู่เป้าหมาย นั่นคือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมสำหรับการเป็นประชากรโลกในยุคโลกาภิวัตน์

ณรงค์ รมณีกุล (2545 : 37) กล่าวไว้ว่า เพื่อให้การเรียนรู้เป็นอย่างได้ผลดี การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ควรยึดหลัก ดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
3. การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง จึงจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำ และสามารถใช้การเรียนรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ในการเรียนที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเองมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี
4. ทักษะในกระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่าง ๆ ที่ตนต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

นวลจิตต์ เขาวีรติพงษ์ (2547 : 16-21) ได้กล่าวถึงการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยเน้นให้ผู้เรียนได้คิดค้น สร้าง และสรุปข้อความรู้ด้วยตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ โดยกิจกรรมที่ดำเนินการนั้นจะต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้ง 4 ด้าน ดังต่อไปนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมทางร่างกาย (Physical Participation) โดยจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อให้ตื่นตัวตลอดเวลา ทั้งนี้ เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนอยู่ในสภาพตื่นตัว
2. การมีส่วนร่วมทางอารมณ์ (Emotional Participation) โดยการจัดกิจกรรมให้กระทบกระเทือนอารมณ์ของผู้เรียนมากที่สุด ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมทางอารมณ์มีผลต่อการสร้างจิตสำนึก ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนพฤติกรรมแบบยั่งยืน

3. การมีส่วนร่วมทางอารมณ์ (Social Participation) โดยการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับความรู้ตลอดจนการรับรู้สื่จากคนอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างในสังคม เพื่อให้เกิดความตระหนักว่าแหล่งความรู้ที่แท้จริงมีมากมายหลายแห่งในบุคคล และสถานที่รอบกาย ไม่ใช่ครูเท่านั้น ที่เป็นผู้รู้ ผู้เรียนควรใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รอบตัวนี้ให้เป็นประโยชน์ ส่วนการได้รับรู้ ความรู้สื่ของคนอื่น เป็นสิ่งสำคัญ เพราะพฤติกรรมของแต่ละคนมีผลต่อกัน และกันและมีผลต่อการสร้างสังคมที่ดี

4. การมีส่วนร่วมทางสติปัญญา (Intellectual Participation) โดยการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในกลไกของสมองโดยใช้กระบวนการคิดเป็นเครื่องมือ ดังนั้นกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเป็นกิจกรรมที่ทำทลายความคิด

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เรียนรู้จากกัน และมีบทบาทร่วมในการเรียนรู้ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคุมควบคุมคู่ไปกับผลงานและสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิิตประจำวัน

5. กลยุทธ์ในการพัฒนา

5.1 วิธีการในการพัฒนา

5.1.1 กระบวนการในการพัฒนาบุคคล การพัฒนาบุคคล สามารถแบ่งการดำเนินการออกเป็นขั้นตอนได้ 4 ขั้นตอน

1) การหาความจำเป็นในการพัฒนาบุคคล หรือหาปัญหาที่ต้องการแก้ไขโดยวิธีการพัฒนาบุคคล หมายถึง การพิจารณาว่า มีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาบุคคลหรือไม่ โดยศึกษาหาความจำเป็นในการพัฒนา เช่น ศึกษาจากผลผลิตขององค์กร ในกรณีผลผลิตต่ำมีสาเหตุมาจากความด้วยความสามารถของบุคคลหรือมาจากการปฏิบัติงาน แผนงาน และเป้าหมายของงานที่เปลี่ยนแปลงว่าสมควรจะต้องพัฒนาบุคคลโดยวิธีใด

2) การวางแผนในการพัฒนาบุคคล หมายถึง การกำหนดวิธีการพัฒนาบุคคล ตามความจำเป็นเพื่อเป็นการแก้ปัญหา โดยกำหนดวิธีการพัฒนาบุคคล โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนตามปฏิทินการปฏิบัติงาน

3) การดำเนินการพัฒนาบุคคล หมายถึง การดำเนินการพัฒนาบุคคลตามวิธีการระยะเวลา และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ในแผนการพัฒนาบุคคล โดยคำนึงถึงการเป็นขั้นตอน ตามปฏิทินการปฏิบัติงาน

4) การติดตามและประเมินผลการพัฒนาบุคคล หมายถึง การติดตามแบบ ประเมินผลการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของบุคคล โดยวางแผนการติดตาม และ ประเมินผลวัตถุประสงค์ และเป้าหมายให้ชัดเจน และดำเนินการตามแผนที่วางไว้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการในการพัฒนาบุคคลนั้น เป็นไปในลักษณะของ กระบวนการบริหารบุคคล หรือการบริหารงานในด้านต่าง ๆ ซึ่งต้องวางแผนการดำเนินการ ตามแผนที่กำหนดไว้จากนั้นจะต้องติดตามผล ประเมินว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ใน แผนดำเนินการหรือไม่เพียงใด

5.2 การประชุมปฏิบัติการ

5.2.1 ความหมายของการประชุมปฏิบัติการ

สมเกียรติ ศรีจักรวาล (2546 : 3-4) กล่าวว่า การประชุมปฏิบัติการ (Workshop) หมายถึง การจัดประชุมขึ้นเพื่อเพิ่มหรือเสริมทักษะบางเรื่องให้แก่ผู้เข้าร่วม โดยเฉพาะวิธีการอาจประกอบด้วยการบรรยาย หรืออภิปรายเนื้อหาต่าง ๆ ติดตามด้วยการลงมือปฏิบัติ ภายใต้การดูแลและให้คำแนะนำของที่ปรึกษา เช่นการประชุมปฏิบัติการ เรื่อง “เทคนิคการติดตามงาน” หรือการประชุมปฏิบัติการเรื่อง “พฤติกรรมกลุ่มกับการทำงาน ร่วมกัน” เป็นต้น

5.2.2 ขั้นตอนการประชุมปฏิบัติการประกอบด้วย

- 1) ขั้นวางแผนการดำเนินงาน การจัดประชุมปฏิบัติการที่ดี และมี ประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน
- 2) ขั้นการเตรียมงาน การประชุมปฏิบัติการจะประสบผลสำเร็จและมี ประสิทธิภาพมากน้อย เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการเตรียมการที่ดีเป็นสำคัญ เช่น การจัดทำ โครงการ การติดต่อสถานที่ การติดต่อวิทยากร และประธานพิธีเปิด- ปิด การขออนุมัติให้ผู้เข้า รับการประชุมมีสิทธิในการเบิกจ่ายค่าลงทะเบียนและสิทธิอื่น ๆ
- 3) ขั้นการปฏิบัติงาน ในขั้นการปฏิบัติงานนั้น นับว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญ มากนอกจากการบริหาร และจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง
- 4) ขั้นหลังการปฏิบัติงาน ขั้นหลังการปฏิบัติงานซึ่งถือว่าเป็นขั้นสุดท้ายของ การจัดประชุมกิจกรรมต่าง ๆ มีน้อยเมื่อเทียบกับขั้นเตรียมและขั้นปฏิบัติงานแต่มีความสำคัญ ไม่น้อยกว่ากัน เพราะครอบคลุมถึงเรื่องการสรุปผลการประชุม ซึ่งรวมไปถึงการสรุปค่าใช้จ่าย กระบวนการประชุมแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงต่อไป รวมถึงการรายงานการปฏิบัติงาน และส่งจดหมายของคุณวิทยากร และผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นต้น

การดำเนินการจัดประชุมที่ดี ผู้จัดการประชุมจะต้องดำเนินการทุกขั้นตอนให้เหมาะสมอำนวยความสะดวกให้การประชุมบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ นับตั้งแต่การวางแผน การเตรียมการประชุม และดำเนินการประชุมได้เหมาะสม ให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการประชุม และหลังจากการประชุมควรมีการประเมินเพื่อจะเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาครั้งต่อไปให้ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประโยชน์ของการประชุมปฏิบัติการมีประโยชน์อย่างมากต่อการทำงานร่วมกัน เป็นทีมการแสวงหาความร่วมมือ และรับผิดชอบของบรรดาสมาชิก

ลักษณะของการประชุมปฏิบัติการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ จะเป็นการรวมกลุ่มของคนจำนวน 12 คน หรือมากกว่านั้นที่มีความสนใจหรือปัญหาาร่วมกัน มาพบปะกันเพื่อใช้เวลาในการปรับปรุงความสามารถความเข้าใจ และความชำนาญ การประชุมปฏิบัติการสามารถนำมาใช้เมื่อต้องการที่จะได้รับผลอย่างใดอย่างหนึ่งตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อความเข้าใจปัญหา
2. เพื่อสำรวจปัญหา
3. เพื่อพยายามหาข้อแก้ไขปัญหา
4. เพื่อศึกษาแก้ปัญหาด้วยการสอบถาม
5. เพื่อพิจารณาด้วยการสอบ
6. เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างบุคคล
7. เพื่อส่งเสริมการศึกษา รวมถึงการแก้ไขและค้นคว้าวิธีการต่าง ๆ

5.3 การระดมทรัพยากรทางการศึกษา

5.3.1 ความหมายและความจำเป็นในการระดมทรัพยากร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 8) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรทางการศึกษาว่า หมายความครอบคลุมทั้งที่เป็นตัวเงิน และไม่ใช่ตัวเงินที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษาซึ่งรวมถึงครูและบุคลากรทางการศึกษา สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ดิน และอาคารที่บุคคลในสังคมสละให้กับการศึกษา

ชัยยुทธ ศิริสุทธิ (2548 : 8-14) กล่าวว่าไว้ว่าแนวทางการระดมทรัพยากรทางการศึกษา ผู้บริหารในที่นี้หมายถึงทรัพยากรของชุมชน ดังนั้น ในความหมายนี้ จึงหมายถึงการที่โรงเรียนหรือผู้บริหารโรงเรียนพยายามหาทางในการแสวงหา และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อการพัฒนาโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการเรียนการสอนอันเป็นภารกิจหลักของโรงเรียนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ มีทรัพยากรมากพอที่โรงเรียนจะใช้ให้เป็น

ประโยชน์ได้หลายทาง เช่น ทรัพยากรคนหรือ มนุษย์ วัสดุ สถาบัน ได้แก่ วัด สถาปัตยกรรม โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งความจำเป็นในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา โดยหลักการแล้ว โรงเรียนซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานของทางราชการและจัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่ชุมชน น่าจะดำเนินงานโดยงบประมาณของทางราชการทั้งหมดแต่ในการปฏิบัติจริง ๆ แล้ว โรงเรียนไม่สามารถทำอย่างนั้น ได้ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลและความจำเป็นหลายประการ ดังนี้

1. ความจำกัดของงบประมาณ เนื่องจาก โรงเรียน โดยเฉพาะ โรงเรียน ประถมศึกษาจำนวนมาก การจัดสรรงบประมาณ ไม่เพียงพอกับความจำเป็นจะต้อง ทหารทรัพยากรบางส่วนจากชุมชนมาช่วยดำเนินงานและพัฒนาโรงเรียน

2. ความบูรณ์ของทรัพยากรในชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่จะมีทรัพยากรที่ โรงเรียนใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น สถานประกอบการ ป่าไม้ แม่น้ำ สิ่งเหล่านี้โรงเรียนสามารถใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี

3. เพื่อผลในแง่ของจิตวิทยา การที่โรงเรียนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามา ช่วยเหลือโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ นั้น เป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ชุมชนจะมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโรงเรียน พร้อมทั้ง จะให้ความช่วยเหลือป้องกัน และสนับสนุน โรงเรียน

5.3.2 ขั้นตอนแนวทางการระดมทรัพยากรทางการศึกษา ในการพัฒนาโรงเรียนมี ดังนี้

1) ขั้นเตรียมการในการเตรียมการเพื่อใช้ทรัพยากรของชุมชน มีดังนี้

1.1) สำรวจทรัพยากรที่มีในชุมชน

1.2) สำรวจความต้องการของชุมชน

1.3) กำหนดรูปแบบของการของความร่วมมือช่วยเหลือ

2) ขั้นดำเนินการ

2.1) การติดตามหาทางเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของความ

ร่วมมือ

2.2) การดำเนินการใช้ทรัพยากร

3) การประเมิน

5.3.3 ปัญหาในการใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาโรงเรียน

1) ปัญหาเกี่ยวกับความไม่เข้าใจของชุมชน

2) ปัญหาเรื่องขีดความสามารถของทรัพยากร

- 3) ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจในความต้องการของโรงเรียน
- 4) ปัญหาสภาพเศรษฐกิจของชุมชน
- 5) ปัญหาคุณสมบัติของผู้บริหารโรงเรียน

5.3.4 รูปแบบและการดำเนินงานในการใช้บริการของชุมชน การให้บริการด้านทรัพยากรของชุมชนแก่โรงเรียนนั้นเป็นความร่วมมือเพื่อประโยชน์ของโรงเรียนในเบื้องต้น และเพื่อประโยชน์ทางชุมชนในเบื้องปลายเพราะเมื่อโรงเรียนเจริญก้าวหน้ามีการศึกษาค้นคว้าของชุมชนก็จะเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย และถ้าโรงเรียนมีความพร้อมเพียงพอ ก็จะให้ชุมชนในทางตรงและในทางอ้อมต่อไปเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน

5.3.5 การนิเทศภายใน การนิเทศภายใน เป็นกระบวนการหรือวิธีการหนึ่งที่จะทำเป้าหมายในการบริหารสถานศึกษาบรรลุความสำเร็จ การนิเทศภายในสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) ความหมายของการนิเทศภายในโรงเรียน นักวิชาการให้ความหมายของการนิเทศภายในสถานศึกษา ไว้ดังนี้

จันทร์ธานี สงวนนาม (2544 : 92) ได้กล่าวถึงการนิเทศภายในว่า เป็นการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนซึ่งดำเนินการโดยผู้บริหาร โรงเรียนและครู ตลอดจนบุคลากรภายในโรงเรียนร่วมมือการปรับปรุงงานด้านต่าง ๆ เป็นการส่งเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนอันจะนำมาซึ่งคุณภาพของ โรงเรียนและของผู้เรียนให้อยู่ในระดับที่พึงพอใจ ซึ่งผู้รับการนิเทศ ได้แก่ ครูผู้สอน และบุคลากรภายใน โรงเรียนทุกคน

อนุศักดิ์ เกตุศิริ (2541 : 3-4) ให้ความหมายว่า คือความพยายามทุกรูปแบบของผู้นิเทศที่จะช่วยปรับปรุงการสอนของครูให้ดีขึ้น เป็นความพยายามอันหนึ่งการปรับปรุงและส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนในแต่ละสถาบัน

กล่าวโดยสรุป การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง ความพยายามทุกรูปแบบของผู้บริหาร ครู ตลอดจนบุคลากรในโรงเรียนในการร่วมมือกันปรับปรุงงานด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอนภายในโรงเรียนให้ดีขึ้น

2) จุดมุ่งหมายของการนิเทศภายในโรงเรียน

จันทร์ธานี สงวนนาม (2545 ก : 153) ได้สรุปของการนิเทศภายในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้โรงเรียนมีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้อให้สอดคล้องกับมาตรฐานหลักสูตรตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
2. เพื่อให้โรงเรียนสามารถพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน

4. เพื่อให้บุคคลในโรงเรียนได้พัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดพัฒนาวิชาชีพ

5. เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียนปฏิรูประบบบริหาร

6. เพื่อให้เกิดการประสานงาน

3) กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน

กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน มีหลายอย่าง การที่จะนำวิธีการใดมาใช้ควรคำนึงถึงสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่ง

จันทร์ธานี สงวนนาม (2545 : 154) ได้สรุปกิจกรรมนิเทศภายในโรงเรียนได้ดังนี้

1. การประชุม อบรม ปฐมนิเทศ
2. การสังเกตการสอนในชั้นเรียน
3. การศึกษาเอกสารทางวิชาการ ตำรา
4. การให้คำปรึกษาหารือเป็นกลุ่มและรายบุคคล
5. การสนทนาทางวิชาการ
6. การสาริตการสอน
7. การพาไปศึกษานอกสถานที่
8. การสัมมนา
9. การจัดนิทรรศการ
10. การเยี่ยมชั้นเรียน

4) ประโยชน์ของการนิเทศภายใน

จันทร์ธานี สงวนนาม (2545 : 155) การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนาโรงเรียนโดยสรุปแล้ว ประโยชน์ของการนิเทศภายในโรงเรียนมีดังนี้

1. ทำให้ครูสามารถสอนได้ตรงเป้าหมาย
2. ผู้บริหารที่เป็นผู้นำทางวิชาการและทำหน้าที่นิเทศภายใน
3. ทำให้บุคลากรในโรงเรียนมองเห็นความสำคัญของงานวิชาการ

กรณีพิเศษภายในโรงเรียนเป็นการจัดการบริหารการศึกษาด้านหนึ่งเพื่อการ
 ที่เน้นให้ความช่วยเหลือความร่วมมือระหว่างครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งปรับปรุง และ
 พัฒนาการเรียนการสอนซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน โดยยึดหลักการบริหารแบบมีส่วน
 ร่วม เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงานการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ได้ยึดหลักการ
 บริหารแบบมีส่วนร่วม เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงานการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้
 ได้จัดหลักกิจกรรมพิเศษภายในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาครู ได้แก่ การประชุมปฏิบัติการ
 การศึกษาเอกสารคู่มือ การจัดทำแผนการสอนและการสังเกตการณ์สอน

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

6.1 ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการ

นักศึกษ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย ให้ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการไว้
 คล้ายๆ กันดังนี้

เคมมิสและแม็คแท็กการ์ด (Kemmis and McTaggart. 1990 : 89-91)

ให้ความหมายของคำว่า การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ว่า หมายถึงรูปแบบของการ
 รวบรวมคำถามที่เกิดจากการสะท้อนกลับจากผลการปฏิบัติงานของตนเอง โดยผู้มีส่วนร่วม
 สถานการณ์ของสังคม เพื่อทำการปรับปรุงหลักการและความถูกต้องของสังคมหรือการจัด
 การศึกษารวมทั้งเป็นการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานและสถานการณ์ที่เป็นอยู่

คอเรย์ (Corey. 1953 : 154 อ้างถึงใน ชาตรี มณีโกศล. 2545 : 24-25) ใ้
 ความหมายของคำว่า Action Research ว่าหมายถึงกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติงานได้พยายามที่จะ
 ศึกษาปัญหาของพวกเขา โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการสร้างความ
 ถูกต้อง รวมทั้งประเมินผลการตัดสินใจและการกระทำนั้น

อรัญญา สุธานีโน (2544 : 66-69) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการเป็นรูปแบบของ
 การศึกษาค้นคว้าแบบสิ่งสะท้อนตนเองเป็นหมู่คณะของผู้ปฏิบัติงาน โดยนำเอาหลักการทาง
 วิทยาศาสตร์ มาใช้ในการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง เฉพาะจุด ซึ่งจะทำการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้
 ทันทีอันจะส่งผลต่อการปฏิบัติงาน ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น

ประวิต เอราวรรณ์ (2545 : 5) สรุปความหมายของการวิจัยปฏิบัติการ หมายถึง
 กระบวนการศึกษาและค้นคว้าร่วมกันอย่างเป็นระบบของกลุ่มปฏิบัติงานเพื่อทำความเข้าใจต่อ
 ปัญหาหรือข้อสงสัยที่กำหนดเผชิญอยู่และให้ได้แนวทางการปฏิบัติงานหรือวิธีการแก้ไข
 ปรับปรุงที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดี ขึ้นในการปฏิบัติงาน

สรุปการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึง เป็นการศึกษาค้นคว้าร่วมกันของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้แนวทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งการปรับปรุงและพัฒนางาน

6.2 จุดมุ่งหมายของการวิจัยปฏิบัติการ

ยาใจ พงษ์บริบูรณ์ (2547 : 11- 15) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการวิจัยปฏิบัติการว่า เพื่อเป็นการหาวิธีการหรือแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับปรุงหรือพัฒนางานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น โดยการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาอันเป็นสาเหตุของการปฏิบัติงาน นั้น ไม่ประสบผลสำเร็จใช้กระบวนการและวิธีการอย่างเป็นระบบจนได้แนวทางวิธีการแก้ปัญหาหรือปรับปรุงพัฒนางานนั้น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ความมุ่งหมายของการวิจัยปฏิบัติการ คือการแก้ปัญหาในชั้นเรียน เป็นวิธีที่ประยุกต์มาจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นปัญหาที่อยู่ในบริบทของสังคมนั้น โดยไม่มุ่งที่จะนำผลการวิจัยไปอ้างอิงโดยทั่ว ๆ ไปการวิจัยปฏิบัติการเป็นการมุ่งเพื่อแก้ปัญหาอย่างเดียว โดยครูมีส่วนอย่างมากในกระบวนการเป็นการแก้ปัญหาที่มีอยู่ ให้ได้แนวทางการแก้ปัญหาหรือปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น

พิสนุ พองศรี (2549 : 15-18) วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่นั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติเป็นความพยายามในการหาความรู้เพื่อแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ด้วยการนำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ปฏิบัติจริงในบริบทของพื้นที่ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ความรู้สามารถเกิดขึ้นจากความมุ่งมั่นร่วมใจที่จะปฏิบัติและเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการหาความรู้ใหม่ในลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องดำเนินการ โดยผู้เชี่ยวชาญภายนอกเท่านั้น แต่สามารถสร้างกลไกเพื่อการสร้างความรู้ใหม่โดยผู้ปฏิบัติได้เองการวิจัยเชิงปฏิบัติคือการนำแนวคิด ไปสู่การปฏิบัติโดยมีเจตจำนงที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมด้วยการเพิ่มองค์ความรู้สู่สังคมนั้น ทั้งนี้จะเป็นการใช้งานองค์ความรู้ภายใต้บริบทที่เป็นจริง มีการศึกษาสถานการณ์ในสังคมโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นเพื่อเพิ่มความเข้าใจในปรากฏการณ์ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงตนเองได้

สรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายของการวิจัยปฏิบัติการก็คือ การหาวิธีการแก้ปัญหาหรือปรับปรุงและพัฒนางานที่ปฏิบัติที่ยังไม่ดีพอ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นรูปแบบของกิจกรรมในการสร้างความรู้ใหม่ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จะเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในทุกๆ กิจกรรมในเส้นเวียนกันหอยเพื่อค้นหาความรู้อย่างลุ่มลึก ใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม เน้นความร่วมมือโดยเสมอภาค สร้างความรู้เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยมี

จุดมุ่งหมายเพื่อสังคมที่ดีขึ้น ผลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติจะได้ทั้งองค์ความรู้ใหม่ และความสามารถใหม่ในการผลิตความรู้ด้วย

6.3 ลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติ

มีนักการศึกษาหรือนักวิชาการได้กล่าวไว้ดังนี้

อริยญา สุชาติโนบล (2548 : 82-85) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีหลายประการดังนี้

1. เริ่มต้นจากความต้องการจะปรับปรุงงานให้ดีขึ้น โดยค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติตนเอง

2. มุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะจุด เฉพาะเรื่อง

3. เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาเพื่อปรับปรุงผลการปฏิบัติงาน

4. เป็นการวิจัยเพื่อประเมินตนเองของผู้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

5. เป็นการวิจัยซึ่งผู้ปฏิบัติเป็นผู้ประสบปัญหาเอง ย่อมจะดำเนินการแก้ไข

ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าการวิจัยของบุคคลภายนอก

6. เป็นการวิจัยเพื่อวิเคราะห์งาน วางแผนเพื่อปรับปรุงงานนั้น ให้มี

ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7. เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมเปลี่ยนแปลงและวิธีการ

8. เป็นการวิจัยที่มีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะ ๆ

เพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงานอันจะสู่การปรับปรุงการทำงานในระยะต่อไป

9. เป็นการวิจัยที่ดำเนินการภายใต้สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ปกติ

10. มีการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเป็นระยะต่อเนื่อง

11. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะต้องเหมาะสมสอดคล้องกับ

เรื่องที่วิจัย

12. เป็นการวิจัยที่ไม่ยึดแบบแผนเนื่องจากเป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะ

จุดเฉพาะเรื่องที่จะแก้ไขเท่านั้น

13. การดำเนินการวิจัย มีการทดสอบแบบสมมุติฐาน โดยการปฏิบัติจริง

14. การประเมินผลการวิจัยมุ่งพิจารณาของเขต วิธีการแก้ปัญหา

กระบวนการวิจัยและนำผลการวิจัย มาใช้ปรับปรุงงานเฉพาะเรื่อง ได้

6.4 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการ

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีเป้าหมายหลักเพื่อพัฒนาและปรับปรุงสภาพการ เรียนการสอนจริงใน โรงเรียนของครูให้มีประสิทธิภาพ กระบวนการหรือขั้นตอนของการวิจัย ปฏิบัติการที่สำคัญและมีผู้นำมาประยุกต์ใช้ในทางการศึกษาอย่างแพร่หลายมีอยู่ 5 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการของ Kurt Lewin , John Elliott , มหาวิทยาลัย Deakin , David Ebbutt และ Jammes McKernan อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระบวนการวิจัยปฏิบัติการจะมีหลายรูปแบบแต่ หลักการหรือมโนทัศน์สำคัญหรือวิธีการต่างก็มีความใกล้เคียงและคล้ายคลึงกันดังรายละเอียด ของแต่ละกระบวนการต่อไปนี้

ประวิต เอรารวรรณ์ (2545 : 11-20) กล่าวว่ากระบวนการวิจัยมีดังนี้

1. กระบวนการวิจัยปฏิบัติการของ Kurt Lewin มีการประยุกต์ใช้มากในการ วิจัย เพื่อจัดการหรือทำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนการของ Lewin จะมีลักษณะการ ตัดสินใจแบบบันไดเวียน ซึ่งเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพการณ์ปัจจุบัน และการกำหนดของเขต ปัญหาให้ชัดเจน วางแผนแล้วลงมือปฏิบัติ และประเมินผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นขั้นตอนปฏิบัติการ วิจัยของ Lewin จึงประกอบด้วย 4 ขั้นตอน การวางแผน การค้นหาความจริง การดำเนินการ และการวิเคราะห์ผลรายละเอียดกระบวนการปฏิบัติการ จะเริ่มต้นตามลำดับดังนี้

1.1 กำหนดแนวคิด (Idea) ที่ต้องการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการ ปฏิบัติงานกลุ่มผู้ปฏิบัติจะร่วมกันพิจารณาว่าจะเริ่มต้นปรับปรุงส่วนไหนของงาน สิ่งใดเป็น ปัญหาที่แท้จริงและสิ่งใดจะเป็นผลกระทบที่ตามมา แนวคิดทั่วไปนี้ เกิดจากการสำรวจ สภาพการณ์เบื้องต้น ซึ่งผลที่ได้จากการสำรวจนี้ กลุ่มผู้วิจัยปฏิบัติการจะนำไปกำหนดเป็นแผน ในการปฏิบัติ

1.2 ร่วมกันวางแผนทั่วไป (General Plan) กลุ่มร่วมกันพิจารณาว่าจะ เปลี่ยนแปลง ณ จุดใดก่อน จะใช้วิธีการใดในการแก้ไขปรับปรุงบนพื้น

1.3 กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ (Action Steps) เป็นการแตกแผนออก เป็นแผนย่อย ๆ อีกดังต่อไปนี้

1.3.1 เริ่มต้นขั้นตอนแรกด้วยการเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ใช้ในการปรับปรุง งานและมองไปยังผลที่คาดว่าจะได้รับก่อนที่จะเริ่มต้นด้วยความรอบคอบ วางแผนการติดตาม มาแล้ว ร่วมกันพิจารณาเพื่อประเมินว่าวิธีการนั้นสามารถปฏิบัติได้จริงเพียงใด ต้องมีการสังเกตและ สะท้อนผลที่เกิดขึ้น ในขั้นแรกนี้อย่างชัดเจน เพื่อเป็นสารสนเทศในการวางแผนขั้นตอนที่สอง หรือขั้นตอนต่อ ๆ ไป

1.3.2 เริ่มดำเนินการปฏิบัติงานในแผนที่สองแล้วติดตามตรวจสอบ ประเมินผล แล้วการวางแผนใหม่ไปเรื่อย ๆ ถ้ายังไม่ได้รับคำตอบหรือปัญหายังไม่คลี่คลาย

แนวคิดสำคัญในกระบวนการวิจัยของ Lewin ที่กลุ่มนักวิจัยต้องมีหรือต้อง ปฏิบัติคดีให้ได้มีอยู่ 3 ประการคือ

1. การอาศัยความร่วมมือกัน (Collabrative) ของผู้ปฏิบัติงานทุกขั้นตอน ของกระบวนการวิจัยต้องอาศัยความร่วมมือจากกลุ่ม

2. การอาศัยการเคลื่อนไหวภายในกลุ่ม (Group Dynamics) โดย การปฏิบัติงานจะใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือ

3. การสะท้อนผลตามวงบันไดเวียน (Spiral Reflective)

2. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ John Elliott เป็นผู้หนึ่งที่บุกเบิกการวิจัย ปฏิบัติการ เพื่อปรับปรุงการจัดการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในประเทศ อังกฤษ โดยเขียนบทความชิ้นแรกชื่อ What Active- Research in School? ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1978 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการเริ่มต้นด้วยการให้ผู้วิจัยกำหนดความคิดทั่วไปแล้วสำรวจ สภาพเบื้องต้น กำหนดแผน นำแผนไปใช้ กำกับติดตามการใช้แผนที่เกิดขึ้นแล้วสำรวจ สภาพการณ์ อีกครั้งเพื่อนำไปปรับเปลี่ยนความคิดเพื่อเริ่มวงจรใหม่ Elliott เห็นว่าความคิดทั่วไปเป็นสิ่งที่ชี้ความก้าวหน้าของการ ปฏิบัติ ส่วนการสำรวจสภาพการณ์เบื้องต้นเป็นการ แสวงหาข้อเท็จจริงและการปฏิบัติตามแผนคือกระบวนการที่ดำเนินการต่อไป แนวความคิดที่ John Elliott ประยุกต์จากแนวคิดของ Lewin ได้แก่ความคิดที่ว่านักวิจัยสามารถปรับเปลี่ยน แนวความคิดทั่วไปได้ในวงจรใหม่ Elliott เห็นว่าในการสำรวจการวิเคราะห์และการกำกับ ติดตามสามารถกระทำได้ในแต่ละวงจร ไม่ใช่จะกำหนดไว้ในขั้นตอนเริ่มต้นเท่านั้น บางครั้ง นักวิจัยพบว่า ปัญหาที่ทรงดำเนินการวิเคราะห์หรือการกำหนดปัญหาในการวิจัยนั้นบางครั้ง นักวิจัยพบว่าปัญหาที่กำลังดำเนินการวิจัยไม่ใช่ปัญหาที่แท้จริง ก็ควรเปลี่ยนแปลงความคิด ทั่วไปแล้วเริ่มต้นใหม่ อย่างไรก็ตามแนวคิดของ Elliott ยังคงไม่แตกต่างไปจากแนวความคิด ของ Lewin ในส่วนที่เป็นขั้นตอนการวิจัยเพราะยังมีลักษณะเป็นขั้นบันไดเวียน

3. กระบวนการวิจัยปฏิบัติการของมหาวิทยาลัย Deakin ในประเทศออสเตรเลีย Stephen Kemmis และคณะได้นำแนวคิดของ Lewin มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการเพื่อ ปรับปรุงการศึกษาของออสเตรเลีย จนได้รับการยอมรับและเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง แนวคิดดังกล่าวได้แก่การวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นขั้นตอนการวิจัย ปฏิบัติการ จึงต้องกำหนดจุดสนใจร่วมกันเมื่อได้จุดสนใจร่วมกันแล้วจะนำไปสู่การปฏิบัติที่

สำคัญ 4 ประการที่เกี่ยวข้องกันเป็นวงจรต่อไปนี้

3.1 การพัฒนาแผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็น การปฏิบัติงานการวางแผนที่ต้องมีการยืดหยุ่นและต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นใน อนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อแผนที่กำหนดไว้ได้

3.2 การปฏิบัติตามแผน ซึ่งเป็นการดำเนินการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ อย่างละเอียดรอบคอบและมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์

3.3 การสังเกตการณ์ปฏิบัติ เป็นการบันทึกข้อมูล หลักฐาน หรือร่องรอยต่างๆ อย่างมีวิจรรย์ญาณเกี่ยวกับผลที่ได้จากการปฏิบัติ ซึ่งสารสนเทศนี้จะนำผลไปสู่การสะท้อน และปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างเข้าใจถูกต้อง

3.4 การส่งเสริมสะท้อนผลการปฏิบัติ เป็นกระบวนการทบทวนการปฏิบัติ จากบันทึกที่ได้จากการสังเกตว่าได้ผลอย่างไร มีปัญหาหรือข้อขัดแย้งอย่างไร เพื่อเป็นฐานการ วางแผนในวงจรต่อไป ดังนั้นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการวิจัยปฏิบัติของ มหาวิทยาลัย Deakin จึงประกอบด้วยจุดสำคัญทั้ง 4 จุด คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การ สังเกต และการสะท้อนผลปฏิบัติ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็น “เกลียวสว่าน” ไปใน จุดทั้ง 4 ที่ไม่อยู่นิ่งและไม่จบลงด้วยตนเอง

4. กระบวนการวิจัยปฏิบัติการของ David Ebbutt ได้กล่าวถึง กระบวนการวิจัย ปฏิบัติการของ Kemmis และ Elliott ว่าเป็นการประยุกต์ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการของ Lewin มาใช้ซึ่งไม่เป็นเพียงแต่การศึกษาข้อเท็จจริงที่มีอยู่เท่านั้น หากยังรวมถึงการศึกษาข้อเท็จจริง เพื่อนำมาประกอบการอภิปราย การสรุป การกำหนดระยะเวลา การตรวจสอบความเป็นไปได้ ซึ่งการวิจัยปฏิบัติการทั้ง 3 รูปแบบนั้น เมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่าถ้านักวิจัยต้องการที่จะ ย้อนกลับไปยังจุดเริ่มต้นอีกครั้ง นักวิจัยต้องดำเนินการวิจัยซ้ำรอยขั้นตอนเดิมเกี่ยวกับประเด็น ดังกล่าว Ebbutt จึงได้เสนอเพิ่มเติมว่า แนวทางที่เหมาะสมในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ คือ การพิจารณาแต่ละขั้นตอนใดสำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยดูได้จากข้อมูลย้อนกลับขณะดำเนินการ หากขั้นตอนใดสำเร็จก็ดำเนินการต่อไป แต่ถ้าขั้นตอนใดไม่สำเร็จก็ปรับเปลี่ยนแผนการใหม่ เฉพาะขั้นตอนนั้น ไม่ต้องย้อนกลับไปจัดเริ่มต้นใหม่สำหรับรูปแบบของ Ebbutt การ ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้นั้น ประกอบด้วยกิจกรรมหลาย กิจกรรม นอกจากนี้ขณะดำเนินการ นักวิจัยยังสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องกันไปในแนว เส้นตรง ถ้ากิจกรรมกำหนดให้ไม่สามารถปฏิบัติได้บรรลุวัตถุประสงค์ ในทางตรงกันข้ามถ้า กิจกรรมนั้นไม่เหมาะสม นักวิจัยก็สามารถปฏิบัติได้เป็น 2 กรณี คือ

1. ปรับปรุง แก่ใจแนวคิดทั่วไป
2. ปรับปรุง แก่ใจแผนงานทั่วไป

จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างระหว่างรูปแบบของ Ebbutt กับ 3 แบบแรกที่กล่าวมาก่อนหน้าที่ กล่าวคือ ขั้นตอนการวิจัยใน 3 รูปแบบแรกประกอบด้วย ขั้นตอนการวางแผนการปฏิบัติการ และการสะท้อนผลปฏิบัติ โดย Lewin กับ Kemmis ใช้ประโยชน์จากการสะท้อนผลปฏิบัติเพื่อปรับปรุงและแก้ไขแผนปฏิบัติการ ส่วน Elliott ใช้ข้อมูลจากการสะท้อนผลปรับปรุงแก้ไขความคิดทั่วไปทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว ไม่ได้กล่าวถึงกรณีที่กิจกรรมภายในแผนสามารถปฏิบัติได้เหมาะสมหรือประสบผลสำเร็จว่าควรทำอย่างไร ส่วนรูปแบบของ Ebbutt จะเสนอทางออกให้ด้วยในกรณีที่ขั้นตอนการวิจัยไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์

5. กระบวนการวิจัยปฏิบัติการของ James McKernan ได้เสนอวงรอบการวิจัยปฏิบัติการที่ยืดเยื้อระยะเวลาในการปฏิบัติงานและกิจกรรมหลัก โดยวงจรปฏิบัติที่ 1 เริ่มจากการระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติ และมีการปรับปรุงการปฏิบัติงานนั้น เมื่อปฏิบัติงานนั้นจนครบวงจรแล้วก็เริ่มระบุปัญหาในการปฏิบัติงานและกิจกรรมใหม่ในวงรอบปฏิบัติที่ 2 และต่อไปเรื่อย ๆ กิจกรรมในแต่ละวงรอบ ดังนี้

- 5.1 การนิยามปัญหา ในสถานการณ์ที่นักวิจัยประสบอยู่ในการปฏิบัติงาน
- 5.2 การประเมินความต้องการจำเป็นที่จะปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงาน
- 5.3 การกำหนดสมมติฐาน เป็นการกำหนดผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นหลังจากปฏิบัติ

แล้ว

- 5.4 พัฒนาแผนปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ ต้องทำอย่างละเอียดรอบคอบ
- 5.5 ลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนด และบันทึกข้อมูลการปฏิบัติไว้
- 5.6 ประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ Ebbutt
- 5.7 ตัดสินใจในการดำเนินการกิจกรรมในช่วงเวลาต่อไป

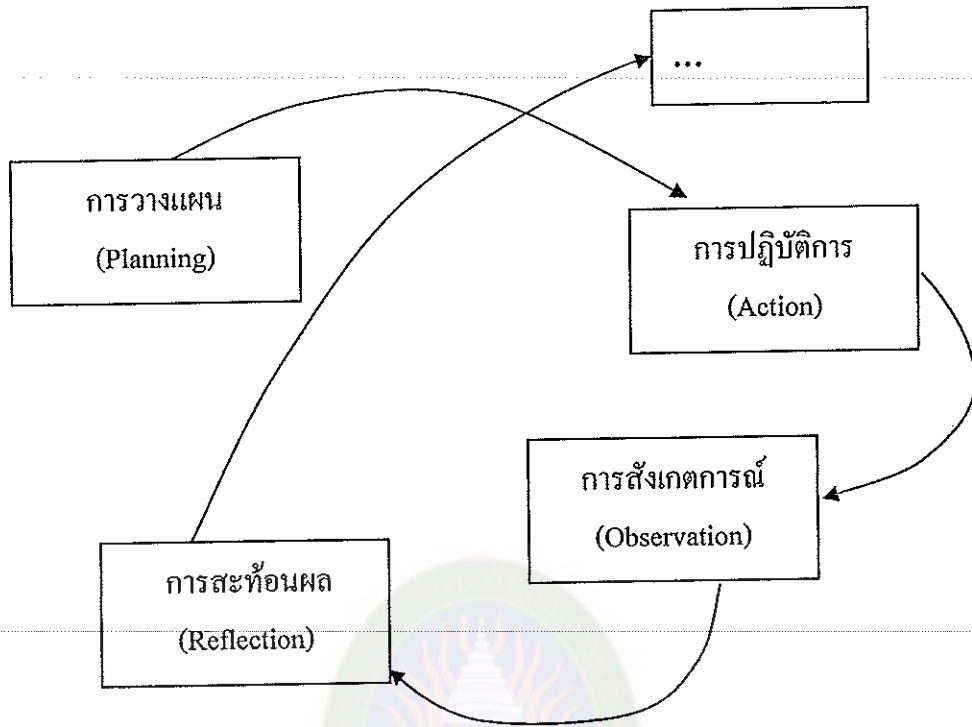
จากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการที่กล่าวมาทั้งหมด 5 กระบวนการนั้น จะเห็นว่ามักจะเริ่มกระบวนการวิจัยด้วยการกำหนดปัญหา หรือจุดที่ต้องการปรับปรุงแก้ไขและนำไปสู่ขั้นตอนใหญ่ ๆ 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลการปฏิบัติ ซึ่งก็คือการปฏิบัติงานที่เป็นระบบนั่นเอง แต่จุดเด่นของการวิจัยปฏิบัติการนอกเหนือจากความเป็นระบบแล้วคือการดำเนินการนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือและการร่วมกันทำเป็นกลุ่มรวมทั้งต้องมีการสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อการปรับปรุงสิ่งที่กำลังดำเนินการ เปลี่ยนแปลงหรือให้ได้ผลดียิ่งขึ้น โดย Kemmis และ McTaggart ได้กล่าวถึงหลักการพิจารณาว่าเป็นกระบวนการวิจัย

ปฏิบัติการหรือไม่อยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่สิ่งที่ทำตามปกติ แต่ต้องเป็นระบบและได้รับความร่วมมือจากกลุ่ม
2. ไม่เป็นเพียงการแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่เท่านั้น แต่ต้องเกิดจากแรงกระตุ้นที่ต้องการพัฒนาปรับปรุงพัฒนางานที่ตนเองปฏิบัติอยู่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
3. ไม่ใช่การปรับปรุงพัฒนางานของผู้อื่น แต่เป็นการทดสอบสมมุติฐานเพื่ออธิบายสภาพการณ์อย่างเดียว แต่ต้องเป็นระบบที่หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตัวนักวิจัยและสถานการณ์แวดล้อม ก็ควรต้องคำนึงและพิจารณากระบวนการที่ได้ลงมือปฏิบัติว่าสอดคล้องเป็นไปตามหลักการดังกล่าวหรือไม่ เพื่อให้เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงานหรือแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง
4. การวิจัยปฏิบัติการ ไม่ใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่จะมองในแง่การทดสอบสมมุติฐานเพื่ออธิบายสภาพการณ์อย่างเดียว แต่ต้องเป็นระบบที่หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวนักวิจัยและสถานการณ์แวดล้อม

สรุปได้ว่าการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ตามแนวคิดของ Kemmis และ McTaggart ประกอบด้วย 4 ขั้น PAOR ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การวางแผน (Planning)
- ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ (Action)
- ขั้นที่ 3 การสังเกตการณ์ (Observation)
- ขั้นที่ 4 การสะท้อนผล (Reflection)

ภาพประกอบที่ 1 วงจรแสดงกระบวนการดำเนินการวิจัย ตามแนวคิดของ Kemmis และ McTaggart ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน PAOR

7. บริบทของโรงเรียนบ้านหนองบัวดู

7.1 ข้อมูลและสภาพทั่วไป

7.1.1 โรงเรียนบ้านหนองบัวดู ตั้งอยู่ที่ 130 หมู่ 4 ตำบลหนองไผ่ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44180 โทรศัพท์ 043-7501-27 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2

7.1.2 เปิดสอนตั้งแต่ระดับ ก่อนประถมศึกษา ถึงระดับ ประถมศึกษา

7.2 ข้อมูลด้านการบริหาร

ผู้บริหาร ชื่อ นายโสภณพงษ์ สิงห์โตแก้ว วุฒิการศึกษาสูงสุด

กศ.ม. สาขา การบริหารการศึกษา

7.3 ประวัติโรงเรียนบ้านหนองบัวดูโดยย่อ

โรงเรียนบ้านหนองบัวดูเดิมร่วมเรียนกับโรงเรียนบ้านหนองไผ่ด้ามขวาน ปี พ.ศ. 2513 ขอแยกนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่บ้านหนองบัวดูมาเรียนอยู่ที่วัดบ้านหนองบัวดู มีนักเรียน

46 คน ครู 2 คน คือ นายบุญลือ สีหาบุญมาก และนายพัน วัฒนบุตร ในปีเดียวกันกับนาย คุณ วรศรี ผู้ใหญ่บ้าน พระอธิการบุญถม เขมิกาโร เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองบัวคูพร้อมด้วย ชาวบ้านหนองบัวคูทุกครัวเรือน ได้ประชุมและมีมติจัดตั้งโรงเรียนขึ้น โดยมีชาวบ้านบริจาค ที่ดินจำนวน 20 ไร่ โดยสร้างอาคารเรียนชั่วคราวขึ้นพร้อมสร้างโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับครู นักเรียนตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ปัจจุบัน โรงเรียนบ้านหนองบัวคูเปิดทำการเรียนการสอน 2 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษา มีนักเรียนจำนวน 70 คน มีข้าราชการครู จำนวน 5 คน

7.4 วิสัยทัศน์โรงเรียนบ้านหนองบัวคู

ภายในปีการศึกษา 2553 โรงเรียนบ้านหนองบัวคูเป็นสถาบันทางการศึกษาขั้น พื้นฐานที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานทุกด้านผู้เรียนได้รับการพัฒนาโดยครูมืออาชีพ ให้เป็นคนดี คน เก่ง มีความสุข สามารถใช้เทคโนโลยีในการสืบค้นวิทยาการสมัยใหม่ควบคู่ไปกับการจรจร ใจ ความเป็นไทย นำเอาปรัชญาของหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ภายใต้ความมีส่วนร่วมของชุมชน และท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

7.5 พันธกิจ

พันธกิจที่ 1 จัดกระบวนการเรียนการสอนตามแนวบูรณาการ โดยเน้นผู้เรียนเป็น สำคัญและได้รับการ พัฒนาเต็มศักยภาพ มีคุณธรรม นำความรู้ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความสามานฉันท์ สภาพแวดล้อมสันติวิธี วิถี ประชาธิปไตย

พันธกิจที่ 2 จัดและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้อุณลักษณะอัน พึ่ง ประสงค์ อารมณ์และจิตใจของผู้เรียน

พันธกิจที่ 3 จัดและส่งเสริมให้ครู ได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะ กระบวนการ เรียนรู้ และคุณธรรม- จริยธรรม

พันธกิจที่ 4 จัดกระบวนการบริหารและการจัดการให้มีประสิทธิภาพ

7.6 ปรัชญาโรงเรียน ปัญญาเกิดเพราะการฝึก ครูคือผู้ชี้แนวทางปัญญา

7.7 วัตถุประสงค์

ด้านผู้เรียน

1. ระดับก่อนประถมศึกษา เพื่อให้เด็กระดับก่อนประถมศึกษา ได้มีการพัฒนา ทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และมีความพร้อมในการเข้าเรียนระดับ ประถมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น

2. ระดับประถมศึกษา

2.1 เพื่อให้เด็กทุกคนที่มีอายุอยู่เกณฑ์การศึกษาภาคบังคับได้เข้าเรียนระดับประถมศึกษาจนจบหลักสูตรประถมศึกษาทุกคน

2.2 เพื่อให้เด็กประถมศึกษามีความรู้ ทักษะ เจตคติและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตรประถมศึกษา โดยมีคุณลักษณะที่เด่นชัดตามความต้องการของสังคมดังนี้

2.2.1 มีความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ที่งดงามของชาติ สามารถอยู่ร่วมได้อย่างมีความสุข มีคุณธรรม จริยธรรม โดยเน้นการมีวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อุตุน และมีควมรับผิดชอบ รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

2.2.2 มีความรู้ทักษะพื้นฐานทางด้านภาษา คณิตศาสตร์ สังคม และ ขบวนการทางวิทยาศาสตร์สามารถใช้เทคโนโลยี และปรับตัวเข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมรวมทั้งมีนิสัยรักการอ่าน สามารถอ่านคล่อง เขียนคล่อง คิดเลขเร็วและใช้ทักษะคณิตศาสตร์ในชีวิตประจำวันได้

2.2.3 มีจิตคติที่ดีในการทำงานและทักษะพื้นฐานทางด้านอาชีพที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น และสังคม

2.2.4 นักเรียนมีสุขอนามัยที่แข็งแรงและสมบูรณ์ตามเกณฑ์มาตรฐาน และมีนิสัยที่ดี

ด้านบุคลากร และโรงเรียน

1. เพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความชำนาญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. เพื่อปรับปรุงงานวิชาการทุกกลุ่มประสบการณ์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น
3. ส่งเสริมและปรับปรุงงานธุรการ การเงินและพัสดุ ให้ครูอาจารย์สามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง
4. เพื่อประชาสัมพันธ์กับชุมชนในการร่วมมือกันพัฒนาบ้าน โรงเรียน วัด ให้ดียิ่งขึ้น

ปัญหาของโรงเรียนบ้านหนองบัวคือ โรงเรียนบ้านหนองบัวไม่ผ่านการประเมินภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ซึ่งมี

หลายมาตรฐานแต่มาตรฐานที่สำคัญและต้องแก้ไขเร่งด่วน คือ มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองรักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจาก โรงเรียนขาดแหล่งเรียนรู้จำนวนมาก โดยเฉพาะห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ คอมพิวเตอร์ และแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา เสนอแนะโรงเรียนให้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้หลากหลาย

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

ประสิทธิ์ ภูมิจันทร์ (2546 : 125) ได้วิจัยเกี่ยวกับการประเมินโครงการจัดมุมหนังสือและห้องสมุด โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า โดยรวม ศึกษานิเทศก์ผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้บริหาร โรงเรียน และครูทำหน้าที่ บรรณารักษ์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ โครงการจัดมุมหนังสือและห้องสมุด โรงเรียนประถมศึกษา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน คือ ด้าน องค์ประกอบ ด้านปัจจัย ด้านการดำเนินงาน ด้านผลที่ได้รับ ปัญหาที่พบในการศึกษา คือ งบประมาณที่จัดสรรไม่เพียงพอในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ขาดสถานการณ์ที่เหมาะสม วัสดุอุปกรณ์ที่จะเป็น และขาดประสบการณ์งานเทคนิค เนื่องจากไม่จบวิชาวิชาเอกบรรณารักษ์ ครูทำหน้าที่ บรรณารักษ์มีงานที่โรงเรียนมาก จึงไม่สามารถปฏิบัติตามแผนที่กำหนดและไม่สามารถ ให้บริการผู้ชุมชนได้

เสาวนิจ ทองพุด (2545 : 102) ได้ศึกษาการบริหารงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมของ ผู้บริหารประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ได้มีการวางแผนและกำหนดนโยบายในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมใน โรงเรียนมีการพัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พัฒนาป้องกันและแก้ไขสิ่งแวดล้อมมีการพัฒนาอาคารสถานที่ การจัดสภาพแวดล้อมของ โรงเรียนให้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชน และเป็น ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมว่าร่วมกับสมาคม หรือชมรมอื่น ๆ ปัญหาที่พบได้แก่ การขาด งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการ ครูและบุคลากรส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม โรงเรียนมีปัญหาด้านการพัฒนาอาคารสถานที่ และการ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่เป็นระบบ

จรัสศรี ทิพย์อุตร์ (2547 : 88) ได้ศึกษาการพัฒนาสภาพแวดล้อม โรงเรียนบ้าน โนนจานหนองแสง อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าการศึกษาเพื่อการพัฒนา

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนนอกจากจะใช้ในการพัฒนาอาคารและสถานที่แล้วยังสามารถนำไปใช้พัฒนางานวิชาการ งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานบุคคล งานกิจการโรงเรียน โดยคณะครู นักเรียน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ทุกคนจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและร่วมกันพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ

ตำราญ พลยะเรศ (2545 : 115) ได้ศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งประชาพัฒนา อำเภอมะขาม จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า สภาพการดำเนินงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งประชาพัฒนา ก่อนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีไม่เพียงพอ ได้แก่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ขาดสื่อ วัสดุ-อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ที่ทันสมัย ทำให้การจัดการศึกษาไม่สามารถสนองต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การดำเนินงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ส่งผลให้กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีความรู้ความเข้าใจ สามารถดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน โดยการพัฒนาปรับปรุง และจัดทำแหล่งเรียนรู้เป็นผลให้นักเรียนมีแหล่งเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน อย่างไรก็ตามยังมีจุดอ่อน คือการบริหารจัดการซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญที่จะทำให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ควรดำเนินการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถที่จะดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

8.2. งานวิจัยต่างประเทศ

แม็คคอย (McCoy, 2003 : 457-512) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนปรับปรุงท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ จำนวน 2 โรงเรียน เพื่อปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนของนักเรียน โดยนำครู ผู้ปกครอง และผู้บริหารโรงเรียนมารวมกัน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อกำหนดประสิทธิภาพของแผนในการระบุความต้องการทางวิชาการ และกำหนดปรับปรุงท้องถิ่นปัจจุบัน ตรวจสอบข้อมูลทางวิชาการของนักเรียนซึ่งเป็นการสนับสนุน โปรแกรมใหม่และ โปรแกรมเก่าที่มีอยู่ เพื่อใช้เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนปรับปรุงท้องถิ่นที่เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่

แรนดอลล์ (Randall, 1994 : 324-376) ได้ทำการศึกษาจุดสัมผัสระหว่างการจัดการการเงินกับแหล่งสารสนเทศภายในห้องสมุดมหาวิทยาลัย ตามวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องงบประมาณสำหรับสารสนเทศไม่ได้รับการเอาใจใส่ที่เพียงพอ และโดยทางวิทยาศาสตร์แล้ววิธีการที่อาศัยงบประมาณที่ตั้งไว้ซึ่งมีอยู่ที่ฝ่ายวิชาการตามวิธีการที่ยุติธรรม มีจุดมุ่งหมายและมีความรับผิดชอบนั้นเป็นปัญหาด้วย จากการสืบค้นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิธีการจัดสรร

เงินทุน พบว่าการใช้สูตรได้รับการเสนอแนะว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ใช้ได้ ข้อสรุปที่ได้คือ ห้องสมุดมีประสบการณ์ด้านความกดดันทางการเงิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานที่ใส่ใจใฝ่ใฝ่ ให้แก่บริการงบประมาณที่ประสิทธิผล ห้องสมุดเหล่านี้หลายแห่งได้พัฒนาสูตรต่าง ๆ ไว้แล้ว และได้นำไปใช้แล้วโดยพยายามที่จะแก้ปัญหาข้อนี้

แพทเชน (Patchen, 2003 : 346-443) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนแบบกลุ่มกับวัฒนธรรมการทำงานที่ได้ผลในโรงเรียนที่มหาวิทยาลัยมินนิโซต้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนแบบกลุ่มกับวัฒนธรรมการทำงานในโรงเรียน ใช้แบบสำรวจการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนแบบรวมกลุ่ม ของ Dr.Johnson (ซึ่งมีแบบประเมินค่า 5 ตัวเลือก ของ Likert) กลุ่มตัวอย่างคือ ครูอนุบาล ครูประถมศึกษาปีที่ 6 และครูใหญ่ใน 18 โรงเรียน ของ รัฐมินิโซต้า โอลิโอราโค และเพนซิลวาเนีย ได้รับแบบสำรวจตอบรับคืน 357 ชุด คิดเป็น 91 เปอร์เซ็นต์ ของแบบสำรวจทั้งหมดผลการศึกษาพบว่า

1. มีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญระหว่างการเรียนการสอนแบบรวมกลุ่มกับวัฒนธรรมการทำงานให้ผลผลิต
 2. มีนัยสำคัญที่ต่างกันตามระยะเวลาที่โรงเรียนเข้าร่วม โครงการปรับปรุงประสิทธิผลของโรงเรียน ของรัฐมินิโซต้า
 3. มีนัยสำคัญที่ต่างกันตามระยะเวลาที่โรงเรียนเข้าร่วม โครงการปรับปรุงประสิทธิผลของโรงเรียน ของรัฐมินิโซต้า
 4. เพศ ประสบการณ์ทำงานให้ความเห็นที่แตกต่างกันในคำว่า “ค่านิยม” ของการจัดสภาพแวดล้อม
 5. ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องขนาด และประเภทของโรงเรียน
- จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การบริหารงานในโรงเรียนจำเป็นต้องมีการวางแผน โดยการสำรวจปัญหาความต้องการจากฝ่าย หมดวิชา และนักเรียน มีการวิเคราะห์ความจำเป็นในการพัฒนาผู้รับผิดชอบสำหรับในด้านการจัดการเรียนการสอน มีการจัดทำแผนการสอน การผลิตสื่อการสอน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ เพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลการเรียน การนิเทศภายใน การติดตามและประเมินผลการเรียนการรายงานผล และการวิเคราะห์ผลที่ประเมินได้ เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน นอกจากนี้ความพร้อมด้านการมีสื่ออุปกรณ์ ส่งผลให้ครูแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ความพร้อมด้านการบริหารวิชาการ และการบริหารหลักสูตร ทำให้การ

ดำเนินการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนได้ดี ความพร้อมด้านการนิเทศภายใน ส่งผลต่องาน
นิเทศติดตามและประเมินผล ซึ่งทำให้การบริหารงานวิชาการ ในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับ
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอนการวัดผลและ
ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การนิเทศการศึกษา การบริหารวัสดุ อุปกรณ์การศึกษา การ
บริการห้องสมุด การบริหารงานแนะแนว และการจัดกิจกรรมทางวิชาการสำหรับการสอบแบบ
ครูเป็นศูนย์กลางทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ จึงสมควรใช้แหล่งชุมชน สื่อ และ
วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งจะทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ด้วย
ตนเองได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความกระตือรือร้นและได้ฝึกความรับผิดชอบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY